

OBRANA

Mesačník Ministerstva obrany SR

Ročník XXXIII. • Máj 2025 • Číslo 5

Vojna sa skončila

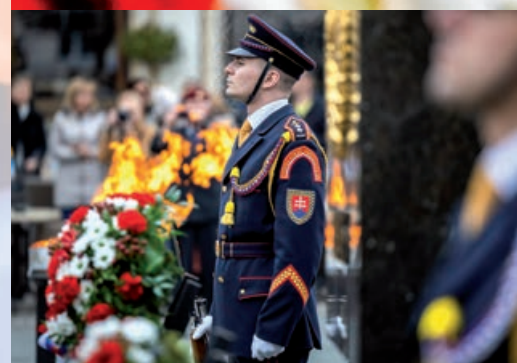

Spomína celá republika

Spomienkové slávnosti pri príležitosti 80. výročia oslobodenia spod nacistického jarma sa konajú naprieč celým Slovenskom. Na Námestí Slovenského národného povstania v Banskej Bystrici sa 25. marca uskutočnil pietny akt kladenia vencov k pamätníku osloboditeľom. Rezort obrany po boku prezidenta SR a hlavného veliteľa Ozbrojených síl SR Petra Pellegriniho reprezentoval štátny tajomník Igor Melicher. Štátny tajomník sa zúčastnil aj na spomienkovej slávnosti pri príležitosti 80. výročia oslobodenia mesta Žiar nad Hronom. Pri príležitosti 80. výročia oslobodenia Bratislavy 4. apríla pripravil Úrad vlády SR spomienkovú slávnosť na Slavíne. Na pietnom akte sa po boku predsedu NR SR Richarda Rašiho a premiéra Roberta Fica zúčastnili aj podpredseda vlády a minister obrany Slovenskej republiky Robert Kaliňák, štátni tajomníci Igor Melicher s Martinom Vojtašovičom a generálny tajomník služobného úradu Peter Krajčírovič.

Foto: Jakub Neubauer, SITA

80. výročie ukončenia druhej svetovej vojny **Mier sa rodil ťažko!**

*Ctené dámy, vážení páni,
čitatelia mesačníka
Obrana,
v máji tohto roku si
pripomíname významné
jubileum, ktoré zásadným
spôsobom ovplyvnilo
dvadsiate storočie.
Ukončenie najkrvavejšieho
konfliktu v dejinách
ľudstva, druhej svetovej
vojny, bolo pre všetkých
aktérov dôležitým krokom
na nastolenie mieru.*

*Je príkladom, ako sa svetové mocnosti spojili proti fašizmu,
aj keď sa spočiatku zdalo, že táto neľudská ideológia sa
nedá poraziť.*

*Netreba zabúdať, že naša participácia na víťazstve bola
významná, dôkazom je aj Slovenské národné povstanie,
ktoré jasne deklarovalo, že Slovensko odmietlo diktát
nacizmu a fašizmu. Vieme dobre, koľko životov našich
občanov stálo toto vzopätie a koľko rodín zostalo bez
svojich blízkych, otcov i synov. Preto je našou povinnosťou
stále si pripomínať udalosti, na ktorých stojí naša dnešná
sloboda, lebo mier nevznikol sám od seba, mier sa rodil
ťažko!*

*Počas celého roka 2025 pripravujeme spomienkové
udalosti ako hold ukončeniu druhej svetovej vojny.
Ukážky z dobových bojov, priblíženie vojenskej techniky
z tohto obdobia, aj zo súčasnosti, pietne akty. Na mnohých
podujatiach sa podieľajú príslušníci Ozbrojených síl
Slovenskej republiky, vedenie rezortu obrany i najvyšší
štátni predstavitelia. Zabezpečili sme aktívnu spoluúčasť
vojenských posádok pri väčšine pamätníkov druhej
svetovej vojny.*

*Chcem vysloviť uznanie i úctu našim veteránom, poďakovať
im za to, čo pre nás, našu slobodu a vlasť urobili.
Keďže viem, že ani v súčasnosti nie je mier samozrejmy
a prevencia je vždy lepšia ako úder, je nevyhnutné
posilňovať obranné väzby v rámci Severoatlantickej
aliancie i celej Európy. Prioritou ministerstva obrany
je vlastná obranyschopnosť Slovenskej republiky, čo
znamená zvýšenú starostlivosť o vojakov, ich zázemie,
výstroj, výzbroj, investície do najmodernejšej techniky.
Zameriavame sa aj na duálne projekty s vysokou
pridanou hodnotou, ktoré budú môcť využívať príslušníci
Ozbrojených síl SR a občania Slovenska. Dôkazom je stavba
najväčšej nemocnice na východnom Slovensku. Spúšťame
aj rozsiahle projekty na využitie a podporu domáceho
obránného priemyslu.*

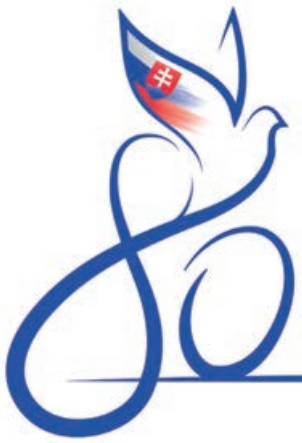
*Želám všetkým pekné jarné dni a verím, že sa stretneme na
podujatiach venovaných osemdesiatemu výročiu ukončenia
druhej svetovej vojny.*

Robert Kaliňák
podpredseda vlády a minister obrany Slovenskej republiky

- 4 Bok po boku
- 6 Slovanmi víťazov
- 10 Vojenské činy roka 2024
- 12 Klub vojenskej histórie Golian oživuje dejiny
- 18 TÉMA: druhá svetová vojna slovom i obrazom
- 26 Rozhovor s riaditeľom Vojenského historického ústavu pl. Miloslavom Čaplovičom
- 28 Ručné zbrane druhej svetovej vojny
- 30 Pevnosti na pásoch
- 32 Krídla víťazstva
- 34 Sila zmierenia
- 36 Ako bojovali Slováci v druhej svetovej vojne
- 38 Stalingrad – bod zlomu
- 40 Sokol s poraneným okom
- 41 MILITARY ENGLISH: Inventions Baptized in Blood
- 42 Na rozvalinách vojny
- 45 Alexander Dubček a rýľ E 00901
- 46 Boje v severnej Afrike

NA TITULNEJ STRANE: Stretnutie víťazov 5. júna 1945. V prvom rade zľava: poľný maršal Bernard Law Montgomery, generál Dwight David Eisenhower a maršal Georgij Konstantinovič Žukov • Foto: VHÚ – VHA
NA ZADNEJ OBÁLKE: Spoznali sme víťazov ankety Vojenský čin roka 2024
Foto: TASR - Pavel Neubauer

generál Ludvík Svoboda

veliteľ 1. čs. armádneho zboru
v Sovietskom zväze

„Skláňam sa v úcte pred neznámymi vojakmi českého a slovenského ľudu všetkých čias, ktorí sú tým najcennejším, čo naša vlasť mala, a ako pevne verím, v najťažších chvíľach nikdy neprestane mať. Nemajú radi tupý dril, nepotrpia

si na vojenské parády, ťažko sa s nimi niekedy pracuje, ak im dosť presvedčivo nevysvetlíte, čo od nich chcete a na čo je to dobré, ale keď ide do tuhého, dokážu prenášať hory, pretože viac, oveľa viac sa boja poroby ako smrti."

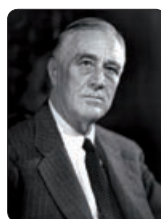

Winston Churchill

premiér Spojeného kráľovstva

„Nemôžem vám ponúknuť nič iné, len krv, drinu, slzy a pot. Čakajú nás najťažšie skúšky. Máme pred sebou mnoho dlhých mesiacov bojov a utrpenia. Pýtate sa, aká je naša politika? Poviem to takto: budeme viesť vojnu na mori, na pevnine a vo vzduchu. celou svojou silou

a so všetkou energiou, ktorú nám Boh môže dať; viesť vojnu proti obľudnej tyranii, nikdy neprekonanej v temnom, žalostnom zozname ľudských zločinov. Taká je naša politika. Pýtate sa, aký je náš cieľ? Jedným slovom: víťazstvo. Víťazstvo za každú cenu, víťazstvo napriek všetkým hrôzam, víťazstvo, hoci by cesta k nemu bola dlhá a ťažká. Lebo bez víťazstva niet prežitia.”

Franklin Delano Roosevelt

prezident Spojených štátov amerických

„Úspech môžeme len v tom prípade, ak si v živote, vo vojne či v čomkoľvek inom nájdeme jediný, prvoradý cieľ a všetky ostatné rozhodnutia tomuto cieľu podriadime.“

generál Charles de Gaulle

predseda exilovej francúzskej vlády

„Porazení sú tí, ktorí prijmú porážku.“

maršal Georgij Konstantinovič Žukov

veliteľ Červenej armády

„Riziká vojny nepredstavujú žiadne nebezpečenstvo pre tých, ktorí sú na ňu dobre pripravení a uvedomujú si svoje miesto pri obrane národa. Zmätok a panika sa zvyčajne v čase krutých súbojov objavujú všade tam, kde chýba kvalitná organizácia a kvalifikované vedenie.“

generál George S. Patton

veliteľ 3. armády Spojených štátov

„Nikdy nehovorte ľuďom, ako majú niečo robiť. Povedzte im, čo treba spraviť, a oni vás prekvapia svojou vynachádzavosťou.“

Víťazi

„Zaujímate sa o bezpečnosť vo svete, zaujíma vás aj to, čo robia slovenskí vojaci?“ opýtali sme sa pri príležitosti 80. výročia skončenia druhej svetovej vojny tých, ktorí môžu s čistým svedomím povedať, že v druhej svetovej vojne zvíťazili.

Nechcem tretiu svetovú!

„Keby ste boli 42 rokov vojakom z povolania, dôstojníkom, plukovníkom, aj vás bude armáda a bezpečnosť zaujímať do konca života,“ povedal nám **FRANTIŠEK ORLOVSKÝ**, plukovník v. v. (nar. 24. mája 1928 v Lemešanoch, kde aj žije). Dodal: „Bol som tiež istý čas delostrelec, som preto trochu prihluchlý. No nie je to tým, že v niektorých veciach dnes vôbec nemám jasno. Pozerám hlavne televíziu a pomohla by nejaká vojenská relácia, ktorá by mi veci urobila zrozumiteľnejšími. Taká, kde by nám tiež predstavili novú techniku, výcvik... Pretože ako hovorím – niektoré vojenské veci sú strašne zamotané. Kto, s kým, proti komu? Veď sa v tom pomaly nedá vyznať. Je to až tak nedobre komplikované, že ma to psychicky ničí. Hlavne preto, lebo nechcem tretiu svetovú vojnu. Chcem mier, aby sme mali radosť zo života v rodinách aj v obciach – a nie obávať sa toho, čo bude zajtra. Mám už pomaly 100 rokov, ale aj ja chcem budúcnosť. Hlavne pre vás.“

František Orlovský so svojimi fotografiami na nástennom kalendári na rok 2025

Ako sa 16-ročný obuvnícky učeň Ferko dostal k partizánom? „Začalo to tým, že keď ma v apríli 1944 prijali do Baťovej školy práce v Baťovanoch, dnešnom Partizánskom, po nástupe do učenia som sa pridal k ilegálnej ľavicovej skupine – a s ňou prešiel do SNP hneď ako vypuklo.“ Keď charizmatický Josef Trojan z Baťových závodov prevzal

velenie v skupine Pavel, ktorú predtým viedol kapitán sovietskej armády Pavel Baranov, jej bojovníkom bol od začiatku aj František. Hneď po vypuknutí SNP sa pripojili až dve tisícky odbojárov z Baťovian a okolia. Velením odboja na Hornej Nitre bol poverený kapitán Adolf Weinhold, ktorý však v úvodných bojoch zahynul. Nemecké jednotky síce postupovali, ale povstalci okolie mesta až do 4. septembra bránili a významne ich zdržali. Po ústupe bol František Orlovský nasadený v pohorí Vtáčnik, na letisku Tri duby, aj v Nízkyh Tatrách. V Liptovskom Mikuláši ho Nemci zaistili, ale zhodou okolností sa mu podarilo ujsť. Až do januárového oslobodenia Lemešian Červenou armádou sa mesiac vážne chorý skrýval v rodnej obci.

Stoj, nám neujdeš!

„Neujdeš! Stoj! Aj tak nám neujdeš!“ kričali za mnou slovenskí gardisti, ktorí nás prenasledovali do hôr spolu s nemeckými nacistami,“ spomenula s hrôzou pani **ANZELMA VLNIEŠKOVÁ** (nar. 15. júna 1927 v belgickom Lembergu, žije v Liptovskej Lúžnej). Pokračovala: „Keď som už nevládala a zaryla sa do trňa a kriakov, a oni prešli popri mne, ani som nevedela, či som ešte živá, alebo už mŕtva. Ale moja mama si myslela, že som vtedy naisto zahynula. Veď preto mi aj dala v kostole zvonit' umieračikom.“

To bolo začiatkom Povstania a domov som sa stiahla z hôr až o pol roka. Skrátka, nikdy som o vojne hovoriť nechcela, mala som z nej veľkú traumu. Ale politika ma zaujíma. Bohužiaľ, vlni mi už odišli oči, ale každý deň som čítala Pravdu. Teraz mi ju číta dcéra a počúvam správy. Viete – ja mám stále veľký vzťah k Sovietskemu zväzu, ktorý nás oslobodil, tak ako by ma nezaujímalo napríklad to, čo sa to deje na Ukrajine?“

Anzelma Vlniešková s Andreou Némethovou z oddelenia starostlivosti o vojnových veteránov MO SR

Otec Anzelmy Vlnieškovej, rodenej Valušiakovej, pracoval ako baník v Maďarsku, Nemecku, aj v Belgicku. Snažil sa o lepšie pracovné podmienky, bol ľavicovo angažovaný a keď 1. mája zorganizoval demonstráciu, vyhodili ho z práce. Musel sa aj so slovenskou manželkou a ich dvoma deťmi vrátiť ešte pred vojnou z Belgicka na Slovensko, kde krátko po päťdesiatke na

následky ťažkých robôt zomrel. Pani Vlniešková sa zúčastnila SNP od 3. septembra 1944 do 24. februára 1945 v partizánskej skupine Jegorov. So zbraňou v ruke bojovala v úsekoch Telgárt, Kráľova hoľa či Čierny Balog, kde jej zranila nohu črepina z míny. V Povstaní bol aj jej neskorší manžel Augustín Vlnieška. Po vojne sa angažovala v Slovenskom zväze protifašistických bojovníkov a pracovala v bydlisku v miestnych predajniach.

Povstanie je naša identita

„Ako by som sa nezaujímal, keď armáda ovplyvnila celý môj život? Myslím tým aj Povstanie, ako aj to, že vďaka vojsku som sa stal celoživotným novinárom,“ odpovedal nám pán **JÚLIUS MOLITORIS** (nar. 13. 5. 1927, Klenovec, žije v Bratislave). „Po absolvovaní slovenského jazyka a dejepisu na bratislavskej Filozofickej fakulte UK som totiž nastúpil do pražskej redakcie obdenníka Víťazné krídla. Vydávalo ho vojenské letectvo vo vydavateľstve Naše vojsko. V priebehu ročnej základnej vojenskej služby som sa stal rovnou vedúcim oddelenia. Vtedy som písal o prvých sovietskych MiG-15 v našom letectve ako o niečom výnimočnom – a teraz sledujem priletý skvelých amerických F-16. Skrátka – vojenským letectvom nežijem celkom, ale tak trochu áno. No ešte niečo chcem povedať. Vtedy, v prvej polovici

Július Molitoris s českým publicistom Jiřím Klúcom pri rozhovore

50. rokov, som jediný raz radšej nehovoril o tom, že som bol účastníkom Slovenského národného povstania. Hneď by som bol podozrivý. Z čoho? Nuž – prvé oslavy SNP v roku 1946 a 1947 vo Zvolene boli krásne, to bola veľká radosť. No keď vypukli vykonštruované pro-

cesy s akože slovenskými buržoáznymi nacionalistami, keď časť vedúcich povstalcov uväznili, keď Vladimíra Clementisa v roku 1952 popravili, tak to bolo zlé. A potom, keď sa to už uvoľnilo, Povstanie si neobjektívne prisvojili komunisti. Aj keď v strane som bol tiež, nebolo to dobré. Tým chcem povedať, nikdy sa nesmie stať, aby nám odkaz Slovenského národného povstania niekto ukradol. Či už zvonka, alebo zvnútra. Je v nás, je súčasťou našej identity. My sme sa vďaka nemu rehabilitovali. Iste nie celkom, ale sčasti určite. A to najmä voči Židom, ktorí zahynuli počas holokaustu, voči Čechom, ktorých Slovenský štát vyhnal od nás do Protektorátu Čechy a Morava, ako aj voči všetkým demokraticky zmýšľajúcim ľuďom. Vďaka SNP sme sa stali víťazmi vojny. Vážme si to.“

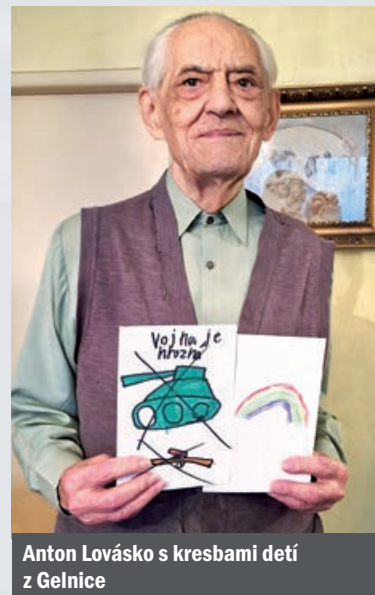

Sedemnásť rokov je čas prvých veľkých študentských lások. Gymnazista Július Molitoris sa však vtedy rozhodol bojovať: „V lete 1944 už v lesoch okolo Klenovca pôsobili partizáni. Viacerí muži sa k nim pridali. Deň pred vyhlásením SNP som sa dobrovoľne prihlásil do odboja aj ja. Zaradili ma do študentskej čaty. Naším veliteľom bol kama-

rát Samko Hrivnák, ktorý študoval na vojenskej reálke v Martine,“ spomenul pán Molitoris. Jednotka, v ktorej pôsobil, bola začlenená do 6. partizánskeho oddielu Mastek brigády Jánošík. Bojovala o Hnúšťa, aj v Klenovských vrchoch. „Viem, dalo sa ostať doma. Neriskovať, nebojovať. Ale ako by som sa sám na seba pozeral nasledujúce desaťročia? Ja aj dnes verím mladým statočným ľuďom. Napríklad takým, čo sa neboja ozvať proti hlupákovi, ktorí by chceli meniť dejiny nášho protifašistického odboja. A držím palce aj tým, ktorí chcú našu krajinu úprimne ťahať dopredu.“

Vojak som bol, vojak zostanem

„Vojakom som bol od malička, vojakom zostanem vždy a správy o vojakoch ma budú zaujímať až do smrti. Ale rádiodio mám pokazené, takže počúvam televíziu. No iba cez slúchadlá, inak by sa triasol celý náš bytový dom, nielen naše druhé poschodie,“ usmial sa pán **ANTON LOVÁSKO** (nar. 22. 5. 1924 v Báhoňi, žije v Bratislave), bývalý profesionálny vojak, podplukovník v. v. Aj on by privítal nejakú televíznu reláciu o vojakoch a pre vojakov. „Veľa vecí mi nejde do hlavy, chcel by som vedieť, ako fungujú nové zbrane, čo bolo vyvinuté, ako sa proti tomu dá brániť, ako sa mení organizácia armády, čo sú zač jej velitelia. Veď viete, už som vám to raz povedal, to bol môj život. A aj je, hoci zaujímavé je tiež to, že ako mi prešla stovka, mesiac po mesiaci nejako slabnem a musím si dávať väčší pozor, aby som nespadol. No ešte stále si varím sám. Napríklad dnes by som vás mohol ponúknuť cícerovou polievkou a granadirom,“ povedal nám tento rok v marci. No roky predtým, na stovkách besied so žiakmi a študentmi, vždy zdôrazňoval, že hrdým Slovákom je aj preto, lebo je hrdý na Povstanie. „Na zverstvách, ktoré fašizmus robil aj u nás, nesmieme nikdy zabudnúť. Fašizmus, skrátka, musíme nenávidieť, nie tolerovať. Prosím, pokračujte v tom aj vy.“

Anton Lovásko s kresbami detí z Gelnice

„Strieľali sme do vzduchu a kričali nadšením, ako keby sme sa zbláznili. Práve došla správa, že sa skončila vojna – a my sme boli úplne opití od šťastia, že sme ju prežili,“ spomenul si na Deň víťazstva nad fašizmom Anton Lovásko, keď so svojou čatou 8. mája 1945 v rámci 1. čs. armádneho zboru postupoval s cieľom vystriedať prvosledové jednotky pri Valašskom Meziříčí. Medzitým však tri razy len o chlp unikol smrti. Dvakrát počas bojov na Dukle a raz pri presune na územie SNP. V Povstaní bol nasadený pri Žiari nad Hronom, Pitelovej, Dobrej Nive, Brezne či Čiernom Balogu. Spomedzi príslušníkov elitnej 2. čs. paradesantnej brigády žije už ako posledný.

Nezabudol na obeť, ani na nositeľov zla

MATILDA SPIEGELOVÁ je jedna z posledných dvoch vdov, ktoré na Slovensku žijú po našich už nežijúcich účastníkoch západného odboja. O svojom manželovi **MIKULÁŠOVI SPIEGELOVI** (nar. 9. februára 1920 Veľké Kapušany – zomrel 9. marca 2013 v Košiciach) nám povedala: „Keď mu po obsadení východného Slovenska a Podkarpatskej Rusi horthyovským Maďarskom ako bývalému občanovi Československa a Židovi nedovolili dokončiť gymnázium, znechutený, no zároveň mimoriadne odvážny sa rozhodol emigrovať do Palestíny. Zaujímal sa o svet a vedel, že hrozba holokaustu sa bude rozširovať. Preto by sa nepochybne aj dnes zaujímal, čo sa deje okolo neho. Presne ako sledoval, čo sa deje vo svete pred začiatkom vojny. Aj preto odišiel, aj preto sa v Palestíne v roku 1941 pridá k československým vojenským jednotkám a potom slúžil v Británii v 311. čs. bombardovacej peruti.“ Sám pán Mikuláš Spiegel nám pre Obranu č. 7/ 2011 povedal: „Veľmi som chcel bojovať proti nemeckým nacistom a za

Vojnová vdova Matilda Spiegelová s Natáliou Fedákovou z oddelenia starostlivosti o vojnových veteránov a vyznamenaním udeleným in memoriam jej manželovi Mikulášovi

demokratickú Československú republiku. A tiež som vždy obdivoval Britov, ako sa dokázali ubrániť v leteckej bitke o Britániu nemeckej presile. A s akou noblesou sa správali počas celej vojny...” usmial sa.

Do smrti bol hrdý, že bojoval proti nacizmu a že aj on pomohol poraziť Hitlera. Ostal v ňom však aj iný pocit. „Nikdy som nemohol zabudnúť na svojich blízkych, ktorí cez vojnu zomreli. A na tých, ktorí na ich smrti niesli vinu...” Jeho mama, otec, aj dve sestry zomreli počas holokaustu v koncentračných táboroch. Vrátila sa len jedna jeho sestra a jeden strýko.”

Mikuláš Spiegel, syn mlynára z Veľkých Kapušian a Vojan, túžil byť pilotom. „Keď na nástupe našej jednotky ešte v Haife vyhlásili, že dobrovoľníci sa môžu prihlásiť do letectva a odísť bojovať v rámci čs. peruti do Británie, okamžite som zdvihol ruku. Za pilota však z našej jednotky vybrali len jedného. No potrebovali aj ľudí, čo vedia dobre mate-

matiku. Vybrali ma teda do kurzu obsluhy vtedy veľmi prísne utajovaných radarov,” povedal pre Obranu. Po návrate domov však víťaz vojny zistil, že Spiegelovské mlyny už mali nových pánov – arizátorov. Opisoval pritom, aké bolo nechutné rokovať o ich vrátení s ľuďmi, ktorí dúfali, že v koncentrákoch vyvraždili celú Spiegelovskú rodinu. „Vzápätí po tom, ako som naše mlyny od nich napokon vybojoval späť, znárodnili mi ich po roku 1948 komunisti. Napokon som v elektrárni Vojan pracoval ako revízny technik pre silnoprúd.”

Úloha pre celú generáciu

„Denne dostávam dva denníky a čítam aj Obranu, nehovorím že celú, ale 80 percent z jej obsahu určite, preto prehľad o bezpečnostnej situácii a vojakoch aký-taký mám,” usmial sa pán **OTTO ŠIMKO**. (nar. 1. 6. 1924 v Topolčanoch, žije v Bratislave). Pokračoval: Najmä v súvislosti s celosvetovým dianím je vaša otázka veľmi zaujímavá. Ak to budeme spoločne vnímať tak, že americký prezident Donald Trump Európu ako takú príliš

Otto Šimko aj na fotografiách kalendára MO SR spolu s jeho autorom Pavlom Vitkom

neuznáva, musíme sa teda v Európe v oblasti obrany viac postaviť na vlastné nohy. Z toho pre Európu vyplýva viacero povinností. Viete kam mierim. No ak sme doteraz aj u nás horko ťažko dosiahli 2 % z HDP na obranu, hovorí sa už o troch. Trump by chcel päť. Je pred nami dilema čo s tým. Na jednej strane treba posilniť Európu kde patríme, na druhej strane mizerná situácia na Slovensku s našimi financiami. Ako toto riešiť? A riešiť to treba. Nuž, neviem, ale asi aj pán minister obrany Robert Kaliňák z toho musí zle spávať. Veď vyriešiť tento problém nie je úloha pre jedného človeka, ale pre celú aktuálnu generáciu politikov.”

SNP bolo pre Otta Šimka vyslobodením z napätia. Vo falošných dokumentoch už nemal v rubrike náboženstvo uvedené IZR – teda izraelita, ale RKAT, čiže rímsky katolík. No niekto ho mohol spoznať. Udať tak, ako brata Ivana, ktorý zahynul pri pochode smrti. „Najskôr som sa prihlásil do povstaleckého vojska, potom som prešiel k partizánom.

V 9. liptovskom partizánskom oddiele bol poltucet Židov a ja som sa cítil byť opäť slobodný.” Nepovažuje sa za hrdinu. Ich oddiel bol nasadený do bojov len párkrát. Napríklad o letisko Mokrad'. Raz spolu s viacerými dostal azda najťažší rozkaz. „Naši zajali esesáka. Vyšlo najavo, že predtým bol dozorcom v koncentračnom tábore Dachau.” To sovietskemu veleniu stačilo. Rozhodli. Aj jeho určili do popravnej čaty. „Po nemecky som sa tomu esesákovi snažil povedať, prečo nad ním vyniesli takýto rozsudok. On sa len bál, aby ho pred smrťou nemučili. Zároveň opakoval, že nič nelutuje. Ani to, že v Dachau aj jeho vinou zomierali krutou smrťou desaťtisíce ľudí, ktorí nikomu nič zlé neurobili...” Po vojne Otto Šimko pracoval najmä ako novinár.

Vojnu sme vyhrali očistení

„Pozerám všetky správy, tiež ich počúvam v rozhlase a zo tri hodiny denne čítam noviny, takže môžem porovnať. Za ostatné roky sa najviac vydaril priamy prenos z 80. výročia Slovenského národného povstania v Banskej Bystrici. Hlavne z vojenskej prehliadky,“ povedal nám pán **FRANTIŠEK ŠVIDRAŇ** (nar. 21. júla 1922 v Polomke, žije v Sliachi). Dodal: „Poviem vám však, teraz je ten svet taký rozbitý, že ťažko sa hľadajú správne cesty, ktoré by nás priviedli k mieru a vzájomnej pomoci. K statočnosti a čestnosti. Ale aj k ľuďom, čo si poriadne robia svoju robotu. Odkážte preto na ministerstve obrany, že takých majú vo vojenskej poliklinike na Sliachi, pretože napríklad pani doktorka Agnesa Tóčíková, kardiologička, ma skvele drží pri živote,“ s optimistickým úsmevom ocenil 102-ročný veterán, ktorý pred koncom minulého roka počas našej návštevy doma chodil bez paličky, do krbu bez problémov pokladal ťažké poľená a jedným z jeho obľúbených miest bola aj naďalej plaváreň. A aj keď mal auto, celý život a v každom počasí chodil do práce na bicykli, hrával volejbal, kolký, plával a ako predseda viedol športový automotoklub. Žil skromne, pamätal si ako po vojne začínal v požičanom kabáte, nefajčil, nepil – aj bez toho sa tešil zo života. Rozlúčil sa s nami slovami: „Aj ja som bol nasadený na východnom fronte po boku nacistov – a hanbil som sa veľmi za svoju armádu. Slovenské národné povstanie nás očistilo pred Európou, pred svetom – a očistili sme sa najmä sami pred sebou. Napriek tomu, že boli chyby, neporovnateľne viac bolo toho pozitívneho. Musíme si vážiť, že ako Slováci sme sa vo

František Švidraň s rozhlasovým reportérom Miroslavom Minárom

vojne pridali na správnu stranu Povstáním, ako aj nasadením Slovákov na východnom aj západnom fronte – a preto sme aj my vyhrali vojnu. Nezabudnime na to, prosím!”

Pôvodne lesný robotník František Švidraň bol v čase vypuknutia SNP ako vojak na preliečení na ušnom oddelení v bratislavskej vojenskej nemocnici. S viacerými kamarátmi ušli z nemocnice a veľmi rýchlo sa im podarilo dostať na povstalecké územie. Prezentoval sa v Žiari nad Hronom v delostreleckej jednotke kapitánov Júliusa Kleskeňa a Imricha

Orlického. Bojoval na obranných úsekoch Handlová, Žiar nad Hronom, Jalná, Banská Štiavnica či Krupina. Po vytlačení povstalcov do hôr sa cez Poľanu dostal do rodiska, kde sa skrýval. Zároveň na Horehroní spolupracoval s partizánskou skupinou kapitána Ernesta Bielika a partizánskym oddielom Sukajev. Robil pre nich najmä prieskumné úlohy a pomáhal so zásobovaním. V Povstaní bojoval aj jeho brat, bol zranený, dostal zápal pľúc a hoci sa ho podarilo previezť do rodnej obce, doma vzápätí zomrel. F. Švidraň po vojne najdlhšie pôsobil ako dopravný policajt. Mal príbuzných v USA, čo mu zabrzdlilo postup, no i tak končil službu v pozícii náčelníka okresného dopravného inšpektorátu v hodnosti major. Účasť v odboji má uznanú od 1. septembra 1944 do 22. februára 1945.

Strel'ba len v rámci biatlonu

„Celý život som na žiadnu vojnu nespomínala. Snažila som sa na ňu zabudnúť, ani si ju prostredníctvom ničoho nepripomínať, lebo ten čas bol pre mňa len stres a strach,“ odpovedala nám na našu anketovú otázku pani **MÁRIA MÄSIAROVÁ**, rodená Kardelisová (nar. 24. júna 1930 v Solľanoch – dnes Chorvátsko, vyrastala Kysáči – dnes Srbsko, od roku 1947 žije v Bratislave). Pokračovala: „V ostatnom čase sa mi o vojne každú noc snívajú, o to viac sa snažím vyhýbať akejkolvek zmienke o nej. Či je to v správach, či vo filmoch. No a ak si niečo rada pozriem, tak je to šport. Najmä biatlon. Len v ňom akceptujem strelbu.

Mária Mäsiarová so svojim najobľúbenejším generálom a s vedúcim oddelenia starostlivosti o vojnových veteránov MO SR Richardom Zimányim

Celý svetový pohár a aj všetky ostatné preteky mám poznačené, aby som ich pozerala naživo. Ak na nich štartujú naše reprezentantky a komentátor spomenie, že sú z Dukly Banská Bystrica, tak to je jediný moment, keď registrujem, že u nás existuje nejaké vojenské športové centrum. Verte, nemyslím to zle, viem, že vojakov treba, vážim si ich prácu, tak ako som si vážila našich bojovníkov proti fašizmu, ale mne to už takto naozaj stačí. Ja som celý život učila deti, milovala som ich, aj ich milujem. Neželám žiadnemu z nich, aby niekedy prežilo, to čo vo vojne ja. Želám im mier a radosť zo života.”

Vo Vojvodine, kde pani Mäsiarová vyrastala v slovenskej rodine, ich najúrodnejšiu Bäcku v roku 1941 obsadilo Maďarsko. Sried pripadol Chorvátsku, ktoré sa odtrhlo od Juhoslávie a cez vojnu spolupracovalo s nacistickým Nemeckom. Tretiu časť Vojvodiny, Banát, obsadili samotní Nemci. Jedného jej strýka maďarski Horthyovci za protifašistickú činnosť obesili a druhého zastrelili. Jej starú mamu vyvliekli v Kysáči na námestie a na výstrahu verejne bili za to, že celá rodina bojovala u partizánov. Otec pani Márie Mäsiarovej Andrej Kardelis velil v sriemskych horách Fruškohorskej brigáde. Aby unikli smrti, v partizánskych horách s ním boli aj jeho manželka, tri mladé dcéry a najmladší brat. Pani Mária, ktorá bola hlavne spojka a pomáhala pri ošetrovaní ranených, má uznanú účasť v národnom boji proti fašizmu a za oslobodenie Juhoslávie od 14. februára 1943 do 5. mája 1945.

Pavol Vitko

Foto: autor, Richard Zimányi, VHÚ, Múzeum SNP

Pohl'ad do očí hrdinov

„Keď sa pozerám týmto hrdinom do očí, kladiem si otázku, či by som to bol schopný urobiť aj ja, či by som si zachoval chladnú hlavu pri kontakte napríklad s veľmi vážne zraneným ľudským telom a vedel človeku v takomto stave pomôcť,“ povedal podpredseda vlády a minister obrany Robert Kaliňák, oceniaiac zároveň všetkých laureátov aj nominantov 28. ročníka Vojenského činu roka.

V stredu 23. apríla na slávnostnom galavečere v reprezentačných priestoroch ministerstva obrany všetkým oceňovaným venoval svoj potlesk aj prezident a hlavný veliteľ Ozbrojených síl SR Peter Pellegríni, generalita na čele s náčelníkom Generálneho štábu OS SR generálom Danielom Zmekom a ďalší čestní hostia, medzi ktorých patrili priami účastníci SNP Branislav Tvarožek a Vladimír Strmeň.

Pomoc verejnosti

Nominovaný bol nadrotmajster Jozef Blaho z 901. ženijného práporu Sered', ktorý individuálne, ako aj v spolupráci s Vojenskou podpornou nadáciou organizuje sociálnu pomoc pre rodiny, ktoré to potrebujú, či v prospech Ústavu sociálnych služieb pre mentálne postihnuté deti a dospelých v obci Štrkovec pri Šoporni. Viackrát bol aj „motorom“ pri orga-

nizácii zbierok pre chudobných obyvateľov Bosny a Hercegoviny v miestach nasadenia slovenských vojakov v operácii EUFOR – Althea.

Nadrotmajster Jozef Kamenčík z 53. práporu poľných služieb Hlohovec na podporu malej Hlohovčanky Elišky Görögovej, ktorá trpí zriedkavým ochorením „vybehal“ za 12 hodín nielen 62 kilometrov s prevýšením 4800 metrov, ale výsledkom charitatívnej akcie bolo aj 7 500 eur. A takýchto behov bolo viac.

Poručíčka Vanessa Mlatcová zo Spoločného operačného veliteľstva OS SR Banská Bystrica sa venovala pomoci slobodnej matke s maloletým dieťaťom, ktoré prišli o podnájomnícky byt a začiatkom zimy boli odkázané na bývanie v chladnej unimobunke. Pomohla im presťahovať sa do cen-

tra pre rodiny s deťmi, ako aj s potrebnými nákupmi a rodine sa venuje naďalej.

Priateľ armády

Nominovaný Roman Vrána, zberateľ, historik a archivár z Krušoviec sa už viac ako dve desaťročia venuje zbieraniu leteckej techniky a fragmentov z padlých vojenských lietadiel, ktoré sa zrútili počas druhej svetovej vojny na území Slovenska. Bohaté zbierky a znalosti prezentuje na výstavách a v publikáciách.

Členovia občianskeho združenia Česká a Slovenská obec delostrelecká so sídlom v Bratislave a jeho prezident plukovník v. v. Jozef Kavecký boli nominovaní za mimoriadny a aktívny prínos k budovaniu a udržiavaniu delostreleckých tradícií na Slovensku a v zahraničí, vrátane inštalácie pamätnej tabule v poľskom Jasle.

Občianske združenie Bunker B-S 6 Vrba svojou dlhoročnou dobrovoľníckou činnosťou významne prispelo k záchrane, obnove a sprístupneniu historického vojenského objektu Bunker B-S 6 Vrba v Petržalke, ktorý slúži na vzdelávanie, historickú osvetu a zachovanie vojenského dedičstva.

Služba vlasti

V kategórii sú oceňovaní vojaci, ktorí vynikajú mimoriadne aktívnym plnením svojich služobných úloh a povinností, alebo významným prínosom prispeli k budovaniu Ozbrojených síl SR a ich dobrého mena. Patrí k nim podplukovník Ján Štepita, veliteľ 21. mechanizovaného práporu Trebišov, ktorý si nomináciu vyslúžil najmä za vynikajúce velenie počas

Laureátmi ankety Vojenský čin roka 2024 sa stali nrtm. Jozef Blaho, prezident a členovia Českej a Slovenskej obce delostreleckej, kolektív 46. krídla Kuchyňa, Sily pre špeciálne operácie OS SR, 5. pluk špeciálneho určenia Žilina, desiatnici Jozef Bodnár a Lukáš Ivanecký.

medzinárodného vojenského cvičenia COMBINED RESOLVE 25-1 v Nemecku.

Bezpečnostná situácia v Bejrúte bola v dňoch 4. – 6. októbra 2024 veľmi napätá a extrémne nestabilná vzhľadom na eskalujúci konflikt medzi Izraelom a Hizballáhom, keď piloti 46. krídla Kuchyňa za podpory zabezpečovacieho personálu Vzdušných síl OS SR spolu s príslušníkmi 5. pluku špeciálneho určenia Žilina leteli dopravným lietadlom C-27J

Spartan do Bejrútu s viac ako dvojtonovou humanitárnou pomocou. Potom aj napriek enormnému bezpečnostnému riziku vytvorili letecký most medzi Bejrútom a Larnakou na Cypre a počas štyroch repatričných letov úspešne evakuovali 34 občanov SR a ďalších 60 občanov z iných krajín.

Plukovník Ján Berc z Veliteľstva vojenského zdravotníctva bol nominovaný za dlhodobý prínos Ozbroyeným silám SR v oblasti poskytovania zdravotnej starostlivosti. Okrem desiatok rôznych kurzov bol v roku 2008 nasadený ako veliteľ – primár chirurgického tímu v rámci Českej poľnej nemocnice v Kábule v Afganistane v operácii ISAF. Je člen viacerých medzinárodných organizácií, zároveň odborne a profesijne vzdeláva lekárov v predatestlačnej vojensko-lekárskej odbornej praxi.

Záchrana života

V Klube vojenských veteránov Trenčín boli poverení vedením prípravy koncoročného stretnutia dvaja členovia rady, a to podpredseda plukovník v. v. Ing. Igor Hyben a člen rady podplukovník v. v. Jan Bydžovský. Keď sa ozval hlas „Volajte záchranku, Janko Bydžovský odpadol!“, iniciatívy sa okamžite ujal Igor Hyben, ktorý svojmu kolegovi uvoľnil a spriechodnil dýchacie cesty a s masážou srdca pokračoval až do príchodu troch pracovníkov Operačného strediska záchranej služby, čím mu zachránil život.

Čatár Dávid Luterančík z 51. krídla Prešov 11. apríla 2024 po ukončení kurzu prvej pomoci v Liptovskom Mikuláši – Ondrašovej cestou domov za tunelom Branisko videl v pla-

meňoch dva ťahače, ktoré vybuchovali. Dávid pomocou tlakových obväzov zastavoval vážne zranenému vodičovi kamiónu masívne krvácanie hlavy. Potom mu zafixoval roztrhané predlaktie a presunul ho ďalej od plameňmi sálajúcich oboch kamiónov. Snažil sa mu zastaviť krvácanie z otvorených zlomenín na ruke a zranení na nohe. Kedže už aj s ďalším pomáhajúcim nemali čím prekryť popáleniny, snažili sa zastaviť iné autá, ktoré by im poskytlí svoje lekárničky. Bezvýsledne – až do príchodu záchranárov.

Desiatnici Jozef Bodnár a Lukáš Ivanecký z 20. práporu logistiky Prešov ako príslušníci slovenského kontingentu v operácii Posilnená predsunutá prítomnosť v Lotyšsku nezaváhali ani v rámci svojho voľného času, keď dve dievčatá a jeden chlapec podcenili situáciu a topili sa v mori. Keď už sa zbierali na odchod, zúfalá žena ukazovala opäť smerom k moru a kričala o pomoc. Topili sa v ňom otec s dcérou. Naši desiatnici pomohli prežiť aj im.

Pavol Vitko • Foto: Jakub Neubauer, SITA

Ocitli ste sa v situácii ohrozujúcej život a mali ste príležitosť pomôcť? Alebo pomohli vám?

Náčelník Generálneho štábu Ozbroyených síl SR generál Daniel Zmeko:

Keď som slúžil v Trebišove, bude to už pomaly dvadsať rokov, spolu s búchaním na naše dvere sa ozvalo volanie susedy v bytovke o pomoc. Pribehol som a videl, že z kolegu vojaka, vodiča, zjavne uniká život. Snažil som sa ho resuscitovať, ako som najlepšie vedel. Malou dávkou útechy bolo konštatovanie záchranárov, že som urobil všetko tak, ako bolo treba. Lekársky výrok bol však jednoznačný. Išlo o situáciu nezlučiteľnú so životom.

Podpredseda vlády a minister obrany SR Robert Kaliňák:

Bolo to ešte za mojich takpovediac junáckych čias, kedy sme si na pobrežnej pláži uvedomili, že jeden rekreatant zrejme netuší o existencii morských prúdov. Keď na to prišiel, bol už veľmi ďaleko a nevyzeralo to s ním ružovo. Nakoľko som syn námorníka, čo-to som vedel aj o dynamike tých prúdov, aj akým smerom v nich plávať, aby sa človek dostal späť k brehu. Bol to v tej vode adrenalin, ale skončilo to sa happy endom a dobrým pocitom.

Prezident a hlavný veliteľ Ozbroyených síl SR Peter Pellegrini:

Snažím sa celý život pomáhať rôznymi spôsobmi, ale sám si kladiem otázku, či by som pri nejakom nešťastí dokázal reagovať správne a dobre. Mám predstavu, že áno, tak trochu som pripravený aj vďaka kurzom Červeného kríža na záchranu života, no všetko by ukázala až reálna situácia. V každom prípade mi bolo cťou, že som ako člen poroty mohol už druhý raz spolurozhodovať o laureátoch, no rovnako tiež ďakujem všetkým nominovaným. Toto sú ľudia, o ktorých treba hovoriť, tí by mali byť vzorom pre našu mládež aj pre nás ostatných.

Oživený dejepis

„Musíme byť dôveryhodní. Ak budeme ľuďom podsúvať nezmysly, rýchlo si ich osvoja. Nepravda sa bude šíriť ako lavína. Po rokoch sa z nej stane pravda, neskôr dogma,“ ozrejmuje zmysel Klubu vojenskej histórie Golian jeho podpredsedníčka Vladimíra Luptáková.

Sudca Krajského súdu v Banskej Bystrici Ľubomír Gago viedol synov Martina a Miroslava k láske k vojenskej histórii z úcty k svojmu otcovi, príslušníkovi 5. taktickej skupiny 1. česko-slovenskej armády a priamemu účastníkovi Slovenského národného povstania. Pôvodne sa Martin s otcom venovali plastikovému modelárstvu. V prostredí modelárov sa v nich prebudila vášeň pre zberateľstvo historických vojenských predmetov.

Budeme golianovci

Nápad založiť klub vojenskej histórie skrsol v hlavách rodiny Gagovcov z Banskej Bystrice niekedy v roku 2002, po návšteve ukážky bojov o Obšár v Duklianskom priesmyku. Pripravil ju Klub priateľov vojenskej histórie z Bratislavy. Bratislavskí nadšenci ich inšpirovali. Na zakladajúcej listine figurovali traja, otec Ľubomír, syn Martin a modelársky

kamarát Jaroslav Karkošiak. Koncom septembra 2004 zaregistrovalo ministerstvo vnútra Klub vojenskej histórie Golian, ako neziskové občianske združenie priaznivcov vojenskej histórie a dejinných udalostí druhej svetovej vojny na území Slovenska. Na názve sa zhodli. Rodinné spojenie so SNP a banskobystrický pôvod ich viedol k menu brigádneho generála Jána Goliana, ktorý velil ozbrojenému Povstaniu práve z Banskej Bystrice.

Ako začiatočníci bez skúseností sa v mnohom opierali o kolegov z Bratislavy. Spoluúčinkovali s nimi pri ukázkach súvisiacich s oslobodzovaním Slovenska. Učili sa, pozorovali. Začiatky mali ťažké. Nevedeli kde zohnať uniformy, vlastne všetko. „V tom čase som často cestoval na Ukrajinu. Na blšákoch som kupoval originály. Tešili sme sa z každej maličkosti. Neexistovali e-shopy, veci neboli dostupné,“ spomína štyridsaťročný Martin Gago. „Najskôr sme používa-

Prelomenie Hrona 2023

Prelomenie Hrona 2024

li kabáty a saká z 50. rokov. Verejná kritika nebola taká odborná ako dnes. Dôraz na autenticitu pri rekonštrukciách bojov a vo vojenských filmoch sa začal klásť až neskôr.“

Tragédia a pokračovanie

Členská základňa klubu je pestrá, skladá sa z ľudí rôznych profesií. Základ tvoria Bystričania, no členovia sú aj z Brezna, Poník, Nových Zámkov, Bratislavy i Nevoľného. Spočiatku tvorili klub štyri rodiny. Postupne sa pridávali ďalší rodinní príslušníci, priatelia a známi. V roku 2006 mal klub osem „bojujúcich“ členov a štyroch orientovaných na teóriu. Zlom nastal v januári 2012, keď pri tragickej nehode zahynuli predseda klubu spolu s mladším synom. Smerovali na druhý ročník rekonštrukcie bojov pri obci Gyňov, kam však už nedorazili. Klub na rok pozastavil všetky aktivity. „Vtedy sa to začalo rozpadáť. Na mnohých negatívne

vplývala otcova i bratova smrť. Vážby sa spretáhli. Niektorí sa stiahli. Odvtedy sme sa rozhodli zamerať sa na slovenskú armádu, jej nasadenie v Slovenskom národnom povstaní a na východnom fronte,“ objasňuje zmeny v klube absolvent Vojenskej leteckej akadémie v Košiciach Martin Gago.

Dnes ich je v klube oficiálne trinásť. Aktívne dokážu obsadiť šesť až osem členov v uniforme. Pri väčších projektoch vedia zapojiť aj bývalých klubistov. „Desať rokov bol predsedom klubu otec. Po ňom som nastúpil ja. S malou prestávkou, keď post zastával Filip Jurík, som ním dodnes. Máme troch nováčikov. Dvaja to s nami ťahajú už tretí rok. Vlni nastúpil Patrik Bobák z Čierneho Balogu. Väčšinou získavame nových členov na základe odporúčaní. Počas ročnej čakacej lehoty si uchádzača preveríme. Na vlastné náklady si zabezpečí uniformu, zbraň a doplnky. Preto mnohí odskočia. Je to finančne náročný koníček,“ vysvetľuje predseda,

Kalište 2021 – zľava Rostislav Čech, Ján Pelc

ktorý sa po vyštudovaní riadenia letovej prevádzky venuje finančnému poradenstvu.

Vladimíra Luptáková

Ženy v klube

Hoci oficiálnymi členkami sú len dve ženy – Vlasta Gagová a Vladimíra Luptáková – súčasťou klubu sú aj sestry či mamy ostatných členov. „Ony sú naše fanúšičky, kedykoľvek ochotné prísť vypomôcť. Kým sme boli oslobodzovacia armáda, obsluhovali sme aj delostrelecký kanón. Teraz dokumentujeme civilný dobový život, alebo sme zdravotníčky,“ približuje poslanie žien v klube Vladimíra.

„Maťova mama Vlasta ušila repliky uniformiem Červeného kríža. Návrhy strihov vypracovala na základe podrobného výskumu, z dostupnej literatúry, fotografií a originálnych exponátov v múzeu. Napriek tomu, že má na starosti celú administratívu klubu, chlapcom sa stará o uniformy.“ Namiesto oddychu na dôchodku pokračuje v práci terénnej pracovníčky. V rámci projektu Ministerstva obrany SR za Banskobystrický kraj zabezpečuje starostlivosť o vojnových veteránov vo vekovej kategórii nad 65 rokov.

S Kalištom v srdci

„Príď sa pozrieť. Ideme robiť povstanie,“ oslovil v lete 2008 Martin Gago priateľku Vladimíru. „Bolo to výnimočné. Ukážku odohrávali pod Pamätníkom SNP. V parku bager vykopal zákopy. Na pár desiatkach štvorcových metrov po sebe oduševnene strieľali. Potom slávnostne pritiahli na námestie. Zo všetkých sálala mohutná radosť a tým ma lapili,“ spomína Vladimíra Luptáková, vedecká pracovníčka a kurátorka Stredoslovenského múzea Banská Bystrica. Pochádza z obce Moštenica. Téma Povstania bola v jej rodine stále prítomná. Každú nedeľu im starý otec rozprával o povstaleckých a vojnových zážitkoch. Lásku k histórii si prehĺbila počas štúdia na Univerzite Mateja

Bela v Banskej Bystrici. u profesora Karola Fremala, uznávaného odborníka na dejiny protifašistického odboja. Jednu zo svojich prvých seminárnych prác venovala fašistami vypálenej obci Kalište.

Spočiatku ich sprevádzala ako diváčka. Neskôr absolvovala „manévre“. Tam sa naučila pochodovať, používať zbraň, počúvať príkazy a hrať reenactment (historickú rekonštrukciu). „Po prvýkrát som účinkovala na Dukle v 2009. S bratrancom sme hrali zdravotníkov. Odvtedy mi táto rola prischla. Bola som však i regulovčičkou. Na jednej ukážke v Starom Tekove som regulovala skutočné tanky. Okrem povelov v cudzom jazyku som musela ovládať i pokyny červenou a žltou zastávkou. Našťastie ma nik neprešiel,“ spomína Vladimíra. Dodnes jej v pamäti rezonuje prvé Kalište. „Bol august. Vtedajší riaditeľ Múzea SNP nám počas ukážok dovolil strieľať. Robili sme masívnu rekonštrukciu novembrového prepadu Kališa. Po pietnom akte padla hmla. Zozimilo sa a začalo mrholiť. Počasie vytvorilo desivú atmosféru. Padnutím posledného výstrelu sa hmla rozptýlila a údolie zalialo slnko.“

Z kolegov si vie aj vystreliť. Ako vedúca zdravotníčok v Starom Tekove si do malej poľnej dala miesto vody borovičku. „Ak kolegov počas reenactmentu zrania či zabijú, my ich akože ošetríme a môžu opäť bojovať. Všetci čakali, že sa im dám napiť vody, takže si schuti upili. Z teplej borovičky im skoro vyskočili oči z jamiek,“ usmieva sa pri spomienke. „Viem silno kričať a plakať na povel. Maťo ma preto často obsadzuje do rolí obetí. Kým ma týra-

„Na pamiatku našich starých otcov bojujúcich v druhej svetovej vojne a počas Slovenského národného povstania chceme udržiavať ich pamäť a šíriť ich odkaz ďalej.“

Martin Gago

predseda Klubu vojenskej histórie Golian

Marián Baláž

jú, diváci to so mnou prežívajú s rukami zovretými do pästí, z toho mávam zimomriavky. Nič nenahradí priamy kontakt s publikom,“ prezrádza matka jedenástročnej dcéry. Po jej narodení činnosť v klube čiastočne utlmila, no nikdy si nenechá ujsť podujatia v Kališti.

Dobrovoľník po dedkovi

Dvadsaťšesťročný Marián Baláž, príslušník roty škorpiónov 11.

mechanizovaného práporu v Martine, podľahol čaru histórie už v detstve. Babička mu rozprávala o pôsobení starého otca v Povstaní. Neskôr sám pátral po jeho stopách. Zistil, že dobrovoľne narukoval 12. septembra 1944 vo Zvolene do 3. pešieho pluku, dislokovanému v rámci východoslovenskej divízie pri Humennom. Tam ho aj 14. októbra toho roku zajali a transportovali do nemeckého Stuttgartu. Jeho zajatecký tábor oslobodila 10. apríla 1945 americká armáda.

Silné emócie, ktoré Marián pri bádani zažíval, chcel pretať do činov. „V roku 2020 som videl rekonštrukcie bojov v Obyciach pri Zlatých Moravciach. Začal som vyhľadávať kluby vojenskej histórie v okolí. Bolo ich niekoľko. Najviac ma oslovil KVH Golian Banská Bystrica,“ spomína Marián. „Telefónat s predsedom klubu ma zarazil. Rýchlo ma vyliečil z ilúzie, že ma klub vystrojí a môžem fungovať. Našťastie bolo obdobie covidu, akcie neboli, mal som viac času zháňať výstrojnú súčiastky. Vychádzajúc z rodinnej tradície som začal skladať slovenského povstaleckého vojaka. Bolo to ťažké, keďže pre postavu "Slováka" sa nevyrábajú repliky slovenských zbraní, bodákov ani výstrojnú súčiastky ako ešus či prilba.“

Máš Sovietska?

Hodiny strávené na internetových bazároch sa vyplátili. Zabralo mu to tri roky. Najdlhšie zháňal samotnú zbraň. Kluby môžu používať výhradne expanzné zbrane na akustické strelivo (slepé náboje). Tých je málo. Najskôr kúpil „železo“ pušky vz. 23, pažbu zháňal zvlášť. Vyrobili ich len okolo desaťtisíc. Napokon sa uspokojil s pažbou pušky vz. 24. „Sú síce takmer identické, ale odborník by rozdiel spoznal,“ priznáva Marián. „Mám dve slovenské uniformy, jednu vlnenú poľnú zelenú a druhú tzv. letňák, ten prevažne používala slovenská armáda v tyľe na východnom fronte.

Nakrúcanie seriálového projektu Čas nádejí 2023

Ešte mám nekompletného "Sovieta", zatiaľ som ho mal na dvoch akciách.“

Dodnes sa zúčastnil na viac než 50 ukážkach. Minulý rok spoluorganizoval Prelomenie Hrona s KVH Slovenská brána pre 120 účastníkov. Odtiaľ si priniesol silný zážitok s bojovou technikou. „Máš Sovietska?“ zvolala posádka tanku T-34. „Áno, mám, v stane.“ „Tak sa rýchle obleč, ideš do veže!“ Okrem organizačnej výpomoci napokon strelal z reálneho tanku. „Mali akustické náboje do hlavne. Po výstrele mi pískalo v ušiach. Zabudli mi povedať, že si mám dať chrániče.“

Hlboko ho zasiahla ukážka v Zuberici. V rámci komentovanej prehliadky sprevádzali gardistov v uniformách slovenskej armády. V jednej scénke vnikli gardisti do usadlosti, hľadali Židov. „Mamina hrala Židovku. Chalani sa do deja naplno vžili. Surovo ju vytiahli von. Musel som sa veľmi ovládať, aby som nezasiahol,“ prezrádza. „Vždy ma dojde, keď sú v ukážkach zakomponovaní doboví civilisti a nemecká armáda ich popraví alebo vypočúva. Beriem to osobne. Stará mama to sama zažila. Minulý rok zomrela v nedožitých 95 rokoch. Neraz doma na povale schovávali partizánov, kým oni s Nemcami jedli pri stole.“

Mrzí ho vlačný postoj mladých ľudí k Povstaniu, pohrdanie jeho pamätníkmi a priamymi účastníkmi. „Je ich už veľmi málo. Niekedy im mám chuť povedať: Zomierali v tvojom veku, aby si mal ty pohodlný život! Sloboda sa nevybojovala sama, nenastala zadarmo.“ Za veľkú česť považuje priateľstvo s Vladimírom Strmeňom, protinacistickým odbojárcom. „Rád ho navštevujem. Jeho povstalecké príhody ma stále chytajú za srdce. Takým, ako je on a môj starý otec, vďačíme za slobodu.“

Boje o Štrbu 2024

Martin Gago

Z rovnošaty do rovnošaty

Koncom roka 2022 telefonovali Mariánovi Balážovi z regrutačného strediska: „Zoberiete Martin?“ Ponuku prijal. Vojakom túžil byť od malička ako takmer každý chlapec z Nevoľného. „Keď sa v Kremnici rušili kasárne, otcov známy mi nosil brigádirky, čiapky, kadečo, čo sa vyhadzovalo. Hrdlo som ich nosil.“ Maturoval v Žiari nad Hronom v odbore mechanik – nastavovač

strojov CNC. „Po škole som chcel ísť k vojsku, ale skončil som v strojárskej firme v Kremnici, päť minút od domu. Po čase ma premohol stereotyp. Zatúžil som po zmene. V roku 2022 som sa prihlásil na dobrovoľnú vojenskú prípravu. Chytilo ma to. Po prisaha som v januári 2023 nastúpil ako guľometník.“ Už v polovici roka nastala u guľometníkov zmena v hodnotiach. Hoci mu ponúkli postup na slobodníka, Marián sa rozhodol zostať vojakom 2. stupňa a prevzal funkciu strelca. V septembri 2024 odišiel výkonný poddôstojník roty do misie na Cyprus a v marci i jeho zástupkyňa na pozícii vodič – skladník. „Majo, ty si z roty najspoľahlivejší, chceš to robiť?“ obrátila sa naňho. Chcel, a tak ho štyri mesiace zaučala. „Neovládám ešte všetko, ale môžem sa spoľahnúť na kolegov z iných rôt. Pomáhame si,“ hovorí výkonný poddôstojník 2. roty v zastúpení. „Počas ich neprítomnosti mám na starosti štyri sklady a administratívu roty. Je toho dosť.“ Pre zvýšené pracovné zaťaženie zanechal externé štúdium histórie na Univerzite Konštantína Filozofa v Nitre. V apríli mu vyhlásili nový personálny rozkaz,

od júla bude preradený do funkcie vodič – skladník a povýšený na slobodníka.

Vojak Baláž nešiel do neznáma. Na život v mechanizovanejrote ho pripravil ďalší člen KVH Golian čatár René Szabó. Rodák z Banskej Bystrice je zástupcom veliteľa družstva v rovnakejrote. „Bol som rád, že tam niekoho poznám. Spočiatku ma vzal pod ochranné krídla. René tiež býva v Nevoľnom, dochádzame spolu,“ hovorí s vďačnosťou v hlase Marián.

Scenáre si píšú sami

„Maťo má neobvykle rozvinutú fantáziu a vie pripraviť scenár. Ja ho korigujem z historického hľadiska,“ vyzdvihuje prácu predsedu klubu Vladimíra. Okrem neho majú v klube aj ďalšieho historika, Bratislavčana Filipa Juríka. Latku si nastavili vysoko a nechcú ju podliezať. „Ak nevieme zaručiť primeraný formát, tak do toho nejdeme. Radšej nech zostanú ľudom v pamäti naše kvalitné ukážky z minulosti,“ vysvetľuje Martin Gago. „Ľudia chcú cítiť dym, počuť krik, vidieť výbuchy a tieť krv, ale držíme sa v mantineloch. Nechceme robiť military show. Scenár prispôbujeme počtu ľudí a technike. Tú si teraz vypožičiavame. Naša Praga RN, jediná vo vojenskej kamufláži na Slovensku, skončila rozobratá u mňa v garáži. Chalani majú aspoň motocykle. Väčšiu ukážku nedokážeme realizovať vo vlastnej réžii. Už pri vytváraní osnovy počítam s kolegami zo spriatelenej klubov. Poznáme sa zo spoločných akcií a manévrov. Vopred viem, koho na čo obsadím. Spolu pracujeme s KVH Vepor, KVH Krasnogvardejci, KVH Trnavská posádka, KVH Slovenská brána a najdlhšie s KVH Carpathia. Kooperujeme tiež s nezačlenenými alebo bývalými členmi klubov, napríklad s Jánom Chamulom zo Zvolena.“

„Najskôr si s predsedami klubov spresníme počty a zašlem im návrh scenára. Priamo pred ukážkou sa zhromaždíme, prejdeme koncept a priblížime historické udalosti. Pri veľkých akciách komunikujeme prostredníctvom vysielaciek. Hlavní velitelia bojujúcich strán koordinujú pohyby účastníkov i techniky v reálnom čase. Hoci neútočíme naostro, udržať pod kontrolou viac než stovku adrenalínom nabitých chalanov dá riadne zabrať. Bezpečnosť je však prvoradá. Navyše, je tam zakopaná pyrotechnika a pohybuje sa technika. Stávajú sa i úrazy. Ak k niečomu takému dôjde, zakomponujeme to do príbehu. V rámci bojovej ukážky odtiahnu raneného a zabezpečia mu ošetrovanie. Diváci ani nepostrehnú zmenu v deji. Pri veľkých akciách sú vždy zástupcovia záchranných zložiek,“ dopĺňa Martin Gago.

Finančné zabezpečenie

Klub získava príjmy zo sponzorských darov, členského poplatku a je poberateľom dvoch percent z daní z príjmu. Peniaze po-

Čierny Balog 2024

Kalište 2024

užíva na logistické, technické a proviantné zabezpečenie akcií. Pri väčších podujatiach preplácajú pohonné hmoty partnerským klubom. Bežne pracujú bez nároku na honorár, okrem vystupovania vo filmových a televíznych projektoch. To im v súčasnosti pomáha prežiť. Keďže nie sú bežným komparzom, platia ich ako profesionálov. Poskytujú odborné poradenstvo, dobovo vystrojených a vyzbrojených účinkujúcich. Aj v súčasnosti spolupracujú na nakrúcaní nového vojnového filmu.

„Za dvadsať rokov sme si vybudovali dobré vzťahy so zástupcami územnosprávnych celkov, súkromnými podnikateľmi a spoločnosťami, môžeme sa na nich obrátiť so žiadosťou o sponzorský príspevok. Donorov už nie je toľko, preto sa viac spoliehame na granty,“ spresňuje predseda klubu. „Dnes sa už nerobia rekonštrukcie vo veľkom štýle. Chýbajú zdroje. Náklady sa mnohonásobne zvýšili. Hrozí, že činnosť klubov vojenskej histórie sa stane koníčkcom pre bohatých.“

Spolupráca s múzeom

Počiatky spolupráce Múzea SNP Banská Bystrica s klubmi vojenskej histórie siahajú do obdobia oživenia pancierového vlaku Štefánik v roku 2008, keď kluby pomáhali pri obnove a prevádzke vagónov. Každoročne sú členovia klubov súčasťou osláv Slovenského národného povstania, aj iných podujatí organizovaných múzeom. „Klub vojenskej histórie Golian je jedným z tých, s ktorými spolupracujeme od začiatku, v podstate každoročne. Keďže sú miestnym banskobystrickým klubom, sú naším prirodzeným partnerom,“ hovorí riaditeľ Múzea SNP Marian Uhrin. Vyzdvihuje ich snahu o autentické priblíženie histórie. „Myslím, že pre návštevníkov je zaujímavé vidieť v pohybe vojakov, dobový výstroj, výzbroj a techniku viac než statické fotografie a exponáty. Svojimi replikami nám pri rôznych podujatiach supľujú vzácne zbierkové predmety, ktoré nemôžeme dávať bežne do rúk návštevníkom. Živé ukážky priťahujú ľudí do múzea,“ dodáva na záver.

„S Múzeom SNP máme veľmi dobré vzťahy. Vychádzame si v ústrety. Okrem každoročných komentovaných prehliadok v Kališti a osláv SNP sme spolu minulý rok organizovali spoločenskovedné semináre zamerané na vlasteneckú prípravu pre príslušníkov Ozbrojených síl SR v Martine a Topoľčanoch,“ hodnotí skvelú spoluprácu predseda klubu.

Budúcnosť Golianovcov

Klub spočiatku zabezpečoval tri veľké podujatia ročne. Zároveň sa členovia zúčastňovali na ukážkach organizovaných spriatelnenými klubmi. Často trávili víkendy v zákopoch. Pravidelne participovali na podujatiach Sahara, Starý Tekov a na Tankových dňoch Laugarício. Pri príležitosti 65. a 70. výročia SNP

organizovali ukážky mobilizácie povstaleckého vojska v roku 1944 v Banskej Bystrici. Od mája do júla obnovovali zákopy, zemľanky a chystali bojové pole v Starom Tekove a Kališti. Renovovali pomníky vojenských cintorínov a chodili na besedy. „Pre žiakov Základnej školy Radvanská v Banskej Bystrici sme pripravovali zážitkový dejepis. Prišli sme v uniformách, priniesli zbrane a rozprávali o Povstaní. Deti si mohli všetko pozrieť, pochytať, pýtať sa,“ dodáva Vladimíra.

Po dvadsiatich rokoch sa mnohým zmenila rodinná situácia, pribudli pracovné povinnosti a roky tiež neubúdajú. Preto sa rozhodli pre menej aktivít s obsadením viacerých členov, než by trieštili sily na množstvo podujatí. Sám predseda sa zúčastňuje nanajvýš jednej ukážky za mesiac. Hoci pri aktivitách klubu dokáže relaxovať, chce sa viac venovať manželke a dcére Terezke. „Budúcnosť klubu vidím väčšmi v komornejších ukážkach vedených divadelnou, hranou formou. Chceme rozšíriť naše účinkovanie vo filmových a televíznych projektoch. Samozrejme sa budeme naďalej zúčastňovať spoločných vystúpení so spriatelnenými klubmi. Rád by som tiež obohatil našu zbierku historickej techniky,“ plánuje predseda klubu.

Zuzana Mildeová

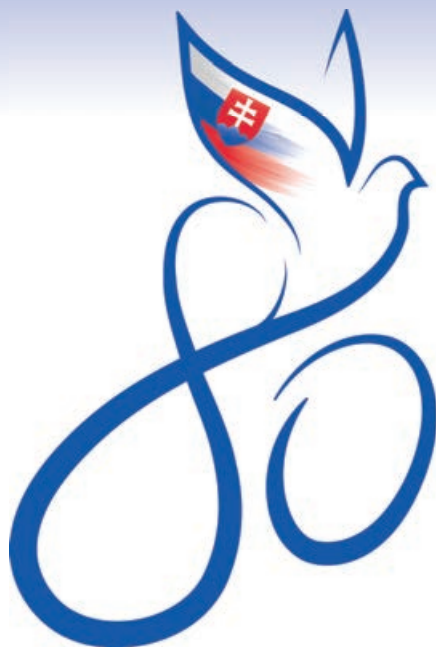
Foto: autorka, Miriam Gečíková, Denisa Antalová, KVH Golian

Kde môžeme najbližšie vidieť členov KVH Golian

- 17. mája • Noc múzeí, Múzeum SNP Banská Bystrica
- 20. júna • Komentované prehliadky pre školy, Národná kultúrna pamiatka Kalište
- 21. júna • Stretnutie generácií, Národná kultúrna pamiatka Kalište
- 29. augusta • Oslavy SNP, Múzeum SNP Banská Bystrica

TÉMA

rokov mieru

Ôsmeho mája si svet pripomína 80. výročie skončenia druhej svetovej vojny, ktorá sa začala 1. septembra 1939. V tento deň nacistické Nemecko a jeho spojenec Slovensko spoločne zaútočili na Poľsko.

OSLOBODENIE SLOVENSKA 1944-45

Druhá svetová vojna potom trvala dlhých 2 194 dní. V Európe sa skončila podpísaním bezpodmienečnej kapitulácie Nemecka 8. mája 1945. Jej definitívny koniec však nastal podpísaním bezpodmienečnej kapitulácie Japonska na americkej bojovej lodi USS Missouri v Tokijskom 2. septembra 1945.

Šesť rokov utrpenia

Do tejto dosiaľ najstrašnejšej vojny v dejinách ľudstva sa postupne zapojilo viac než 60 krajín sveta, v ktorých žilo asi 80 % vtedajšej svetovej populácie. Priama bojová činnosť zasiahla územie 40 štátov: bojovalo sa v Európe, severnej Afrike, na Atlantiku, v Oceánii, južnej a juhovýchodnej Ázii. Do armád

bojujúcich štátov bolo postupne zaradených až 110 miliónov ľudí. Počas šiestich rokov trvania vojny zomreli a utrpeli zranenia desiatky miliónov ľudí. Napriek úsiliu odborníkov z rôznych vedných disciplín z celého sveta sa ani po siedmich desaťročiach po jej skončení nepodarilo definitívne uzavrieť kapitolu vojnových obetí. Podľa najnovších vedeckou obcou akceptovaných údajov v nej zahynulo cca 60 miliónov ľudí. Zo súhrnného počtu týchto vojnových obetí pripadá približne 83 % na príslušníkov štátov protifašistickej koalície a 17 % obetí na obyvateľstvo mocností Osi a ich spojencov. Najväčšie straty, takmer 27 miliónov vojakov a civilistov, utrpel vtedajší Sovietsky zväz. Suma celkových výdavkov na vojnu predstavovala 4 trilióny amerických dolárov.

MNÍCHOVSKÁ DOHODA (30. 9. 1938)

Dohoda, podľa ktorej Československo muselo Nemecku odstúpiť pohraničné územia osídlené prevažne Nemcami. Podpísali ju Neville Chamberlain (Veľká Británia), Édouard Daladier (Francúzsko), Adolf Hitler

(Nemecko) a Benito Mussolini (Taliansko). Zástupcom Československa neumožnili zúčastniť sa na rokovaní. Zmluva je podľa medzinárodného práva neplatná od samého začiatku.

PAKT RIBBENTROP - MOLOTOV (23. 8. 1939)

Zmluva medzi hitlerovským Nemeckom a Sovietskym zväzom, podpísaná v Moskve, pomenovaná podľa ministrov zahraničných vecí Joachima von Ribbentropa a Vjačeslava Molotova. Zaviazali sa, že nepoužijú vojenskú silu proti druhej strane a nespoja sa s jej nepriateľmi. Rozdelili si sféry vplyvu v Poľsku, Lotyšsku, Estónsku, Litve a vo Fínsku. V septembri 1939 bola zmluva doplnená tajným dodatkom o priateľstve a vzájomnej spolupráci.

Plán WEISS - ÚTOK NA POĽSKO (1. septembra 1939)

Začal sa o 4:45 h ráno, keď nemecký školník krížnik Schleswig-Holstein spustil paľbu na Gdansk. Zámienkou na útok na slabo vyzbrojené Poľsko bol fingovaný prepád nemeckej rádiostanice v Gliwiciach. Sovietsky zväz 17. septembra 1939 v súlade s tajnými dohodami napadol Poľsko z východu.

EURÓPA VO VOJNE 1939-42

farebné plochy – štáty v r. 1939
 názov novovytvoreného štátneho útvaru
 územné zmeny, okupované územia v r. 1939 - 1941
 významná bitka
 bombardovanie mesta (vo farbe útočníka)

línia frontov v Sovietskom zväze:
 5. XII. 1941
 30. IV. 1942
 18. XI. 1942

smery útokov:
 r. 1939 r. 1940 r. 1941 r. 1942
 Nemecka
 ZSSR
 Talianska
 Veľkej Británie

Slovensko ako agresor

Do vtedajšieho vojnového diania, ktoré definitívne zmazalo rozdiely medzi zázemím a frontom, aktívne vstúpila aj vtedajšia Slovenská republika, ktorej branná moc sa ako prvá ocitla na fronte po boku nemeckého Wehrmachtu pri napadnutí Poľska. O rok a pol neskôršie potvrdilo voj-

nové spojenectvo Slovenskej republiky s nacistickým Nemeckom vyslanie slovenskej armádnej skupiny s 50 689 mužmi do ťaženia proti Sovietskemu zväzu. Po účasti vo vojne proti Poľsku a zapojení sa do vojny proti Sovietskemu zväzu, vyhlásila Slovenská republika ako signatár Paktu troch mocností 12. decembra 1941 vojnu Spojeným štátom

FÍNSKA (ZIMNÁ) VOJNA (30. 11. 1939 – 13. 3. 1940)

Fínsko-sovietsky ozbrojený konflikt vypukol, keď ZSSR bez vyhlásenia vojny napadol Fínsko. Vojna sa skončila prímerím, Fínsko však prišlo o rozsiahle územia. Nepresvedčivý výkon Červenej armády presvedčil Hitlera, že ZSSR ľahko porazí.

KATYNSKÁ MASAKRA (január 1940)

Začiatkom roka 1940 sovietska tajná služba popravila v mestách Katyň, Ostaszków a Starobilsok okolo 22-tisíc zajatých poľských dôstojníkov, policajtov, príslušníkov inteligencie, ktorí boli odvedení do ZSSR počas obsadzovania a okupácie časti Poľska v roku 1939. Masové hroby v Katynskom lese objavili nemecké vojská v roku 1943. Sovietsky zväz priznal zodpovednosť až v roku 1990.

BITKA O BRITÁNIU (júl 1940 až október 1940)

Séria leteckých bitiek vo vzdušnom priestore Spojeného kráľovstva, najmä v južnom Anglicku a nad kanálom La Manche. Prvá veľká čisto letecká bitka v dejinách, žiadne pozemné vojská sa do nej nezapojovali. Mala zničiť alebo zdecimovať RAF a získať úplnú vzdušnú nadvládu nad kanálom, aby

umožnila nemeckú inváziu (operácia Seelöwe). Počas bitky padlo 544 letcov RAF, ďalších 422 bolo ranených. Britské letectvo stratilo 1 547 lietadiel, straty civilného obyvateľstva od júla do decembra 1940 boli 23 002 mŕtvych a 32 138 ranených.

OPERÁCIA DYNAMO – EVAKUÁCIA Z DUNKERQUE (27. 5. – 4. 6. 1940)

Úspešná evakuácia britského expedičného zboru a časti spojeneckých vojsk z dunkejského obkľúčenia. Evakuovať sa podarilo asi 338 200 britských a francúzskych vojakov, prišli však o techniku a výzbroj.

OPERÁCIA BARBAROSSA (22. jún – december 1941)

Nemecký vpád do ZSSR, obsadenie väčšiny územia, na tuhé zimy a dlhé zásobo-

EURÓPA VO VOJNE 1942-45

americkým a Veľkej Británii. Vojská slovenskej armády tak od začiatku druhej svetovej vojny do jej posledných dní na európskom bojisku, okrem územia svojej vlasti, pôsobili na území súčasných desiatich krajín, a to Poľska, Ukrajiny, Bieloruska, Ruska, Moldavska, Rumunska, Maďarska, Rakúska, Talianska a Česka. Ich činnosť mala rôznu po-

dobu. Slovenskí vojaci sa zúčastňovali bojov na fronte, zabezpečovali ochranu cestných a železničných komunikácií a iných vojensky významných objektov v tyle nemeckých frontových vojsk, na okupovaných územiach bojovali proti partizánom, budovali obranné postavenia pre ustupujúce nemecké vojská.

vacie cesty zložitým terénom nepripravení Nemci však neuspeli, nikdy nedobýli Lenin-grad, Moskvu ani Stalingrad.

TOBRUK (1941 a 1942)

V libyjskom prístavnom meste a jeho okolí prebehlo niekoľko bitiek medzi britskou armádou a nemecko-talianskymi jednotkami. V októbri 1941 patrili medzi posily aj 11.

československý peší prápor. Pre československé jednotky to bola najväčšia vojnová akcia na Blízkom Východe a v severnej Afrike.

EL ALAMEJN (1. – 27. 7. a 23. 10. – 4. 11. 1942)

Bitky v severnej Afrike na území Egypta, kde britská 8. armáda napokon úspešne čelila vojskám nemeckého Afrikakorpsu. Porážka Rommelových vojsk znamenala prvý porážku nemeckej armády a bola začiatkom definitívnej likvidácie pozícií vojsk Osi v severnej Afrike.

BITKA O STALINGRAD (21. august 1942 – 2. február 1943)

Bitka bola jedným z rozhodujúcich momentov v bojoch na východnom fronte, odrazenie nemeckej ofenzívy.

KURSKÁ BITKA, ZSSR (5. júl – 23. august 1943)

Najväčšia tanková bitka v dejinách, víťazstvo Červenej armády, nemecký útok na východnom fronte ochromený.

OPERÁCIA NORDLICHT – BLOKÁDA LENINGRADU (8. 9. 1941 – 18. 1. 1944)

SLOVÁCI VO VOJNE 1939-45

Slobodná armáda

Na druhej strane od prvých dní vojny sa Slováci a príslušníci národnosti žijúcich na území Slovenska aktívne zapojili na rôznych bojiskách do vojnových operácií proti nacistickému Nemecku a jeho satelitom, a to nielen v čs. vojenských zahraničných jednotkách, povstaleckej 1. čs. armáde na Slovensku a domácom partizánskom hnutí, ale aj v armádach iných

štátov protifašistickej koalície či v hnutiach odporu na území okupovaných krajín.

Čs. vojenské jednotky vytvorené v zahraničí sa zúčastnili na bojoch v Poľsku a vo Francúzsku, podieľali sa na protivzdušnej obrane Veľkej Británie, na leteckej vojne proti Nemecku a jeho spojencom v radoch britského kráľovského letectva, invázie do severného Francúzska, arnhemskej a rýn-

Operácia mala za následok obrovské množstvo obetí medzi civilným obyvateľstvom. V dôsledku obklúčenia zomrelo v obliehanom meste asi 650 000 až 800 000 civilistov. Boje rôznej intenzity trvali po celý čas až do úplného prerušenia blokády. Neschopnosť nacistických vojsk obsadiť Leningrad a podcenenie síl nepriateľa na tomto úseku frontu, boli jedným z veľkých neúspechov operácie Barbarosa a významne sa podieľali na porážke nemeckých vojsk.

OPERÁCIA OVERLORD - VYLODENIE V NORMANDII (6. jún - 31. august 1944)

Jedna z najväčších operácií druhej svetovej vojny, súčasť bojov západného frontu - vylodenie amerických vojakov na pláži Omaha.

VARŠAVSKÉ POVSTANIE (1. 8. - 2. 10. 1944)

Ozbrojené povstanie zorganizované poľskou povstaleckou organizáciou Armia Krajowa v okupovanej Varšave. Prepuklo 1. augusta 1944 a jeho účelom bolo oslobodiť Varšavu pokiaľ možno ešte pred príchodom Červenej armády a pomocou existujúcej a fungujúcej legítimnej štátnej správy znemožniť ustanovenie komunistickej vlády orientovanej na ZSSR. Straty

na poľskej strane boli asi 15 200 mŕtvych, 7 000 nezvestných, 5 000 ranených vojakov a 200 000 mŕtvych civilistov. Na konci vojny bolo v troskách 85 % mesta.

SLOVENSKÉ NÁRODNÉ POVSTANIE (29. 8. - 28. 10. 1944)

Ozbrojené povstanie sa začalo ako obrana pred nemeckými okupačnými jednotkami, výraz odporu proti klérofašistickej vláde na čele s Jozefom Tisom, a úsilie obnoviť demokratické slobodné Československo.

skej výsadekovej operácie, bojovali v severnej Afrike a Sýrii. Na východnom fronte bojovali v Charkovskej obrannej operácii, Kyjevskej útočnej operácii, Kyjevskej obrannej operácii, Žitomírsko-berdičevskej a Korsuň-ševčenkovej operácii.

Slováci v odboji

Čs. vojenské jednotky, ktoré sa počas druhej svetovej vojny sformovali na území Poľska, Francúzska, Stredného východu, Veľkej Británie a Sovietskeho zväzu, ako aj jednotky povstaleckej 1. čs. armády na Slovensku a partizánske jednotky síce predstavovali len nepatrnú časť miliónových armád protifašistickej koalície, ale ich boje a obeť sa napriek tomu stali uznávanou súčasťou vojenského úsilia demokratických národov a štátov víťaznej koalície druhej svetovej vojny. Účasť Slovákov v čs. protifašistickom odboji v rokoch druhej svetovej vojny má svoje osobitné a nezastupiteľné miesto v no-

vodobej histórii Slovenska. Národnooslobodzovací boj týchto rokov výrazne sformoval charakter, myslenie a konanie jeho účastníkov a ovplyvnil život nasledujúcich generácií, pre ktoré sa stal trvalým zdrojom poučenia, hrdosti a vlastenectva.

Naše oslobodenie

Do bojov pri oslobodzovaní Slovenska, trvajúcich od prvej dekády septembra 1944 do začiatku mája 1945, sa aktívne zapojili príslušníci 1. čs. armádneho zboru v ZSSR, ktorý bol sformovaný na území vtedajšieho Sovietskeho zväzu. 1. čs. armádny zbor počas týchto bojov pôsobil v rámci vojsk sovietskej Červenej armády, v podriadenosti veliteľovi armády, v rámci ktorej bol nasadený na príslušnom úseku sovietsko-nemeckého frontu. Jeho bojová činnosť spojená s oslobodzovaním Slovenska sa začala 9. septembra 1944, t. j. v deň jeho nasadenia do bojov v Karpatsko-duklianskej operácii. Definitívne sa skončila prechodom jeho hlavných síl cez slovensko-

-moravskú hranicu v Javorníkoch 3. mája 1945. Počas tohto obdobia sa príslušníci zboru na území Slovenska zúčastnili na realizácii Karpatsko-duklianskej operácie, ktorá bola súčasťou Východokarpatskej operácie Červenej armády (8. 9. – 28. 10. 1944), Východoslovenskej operácie (20. 11. – 31. 12. 1944), Západokarpatskej (12. 1. – 28. 2. 1945) a Ostravskej operácie (10. 3. – 5. 5. 1945). Do konca oslobodzovacích bojov sa ešte zapojili do Pražskej operácie na území Moravy a symbolickým zakončením ich bojovej cesty sa stal slávnostný pochod jednotiek 1. čs. armádneho zboru ulicami Prahy dňa 17. mája 1945.

Spracoval: pplk. v zál. PhDr. Peter Šumichrast, PhD.,
Vojenský historický ústav
Ilustrácie: VHÚ – VHA

BITKA V ARDENÁCH (16. 12. 1944 – 1. 2. 1945)

Nemecká ofenzíva na západnom fronte. Patrí do nej aj jej pokračujúca eliminácia v decembri 1944 až januári 1945. Posledný pokus nacistického Nemecka zvrátiť priebeh vojny či získať Nemecku lepšiu vyjednávaciu pozíciu so západnými Spojencami.

BITKA O BERLÍN (16. 4. 1945 – 2. 5. 1945)

Jedna z posledných bitiek na východnom fronte. Dva sovietske fronty zaútočili na oblasť Berlína z východu a juhu, tretí obišiel hlavné nemecké pozície a udrel na mesto zo severu. Berlín kapituloval 2. mája 1945, dva dni po Hitlerovej samovražde. Boje však pokračovali až do 8. mája 1945. Viaceré nemecké jednotky ignorovali kapituláciu a po-

kúšali sa prebiť na západ, aby sa nemuseli vzdať Sovietom.

KAPITULÁCIA NEMECKA (7. a 8. mája 1945)

Siedmeho mája podpísal v Remeši hlavný veliteľ nemeckých ozbrojených síl generálplukovník Alfred Jodl kapituláciu so západnými Spojencami. Keďže pri tom nebol prítomný žiadny vysoký sovietsky dôstojník,

iba náčelník sovietskej vojenskej misie v Paríži generálmajor Ivan Susloparov, Sovietsky zväz kapituláciu neuznal. Preto sa akt opakovane 8. mája 1945 (9. mája moskovského času) v prítomnosti maršala Georgija Žukova v berlínskom predmestí Karlshorst. Kapituláciu za nemeckú stranu tentoraz podpísal náčelník generálneho štábu poľný maršal Wilhelm Keitel.

Foto: VHÚ – VHA, Bundesarchiv, NARA

DRUHÁ SVETOVÁ V

DRUHÁ SVETOVÁ VOJNA sa začala 1. septembra 1939, keď Wehrmacht vpadol do Poľska. V Európe sa skončila 8. mája 1945 a v Ázii 2. septembra 1945 kapituláciou Japonska.

BOJE prebiehali v Európe, Ázii a Afrike a zúčastňovali sa na nich muži i ženy aj z oboch ďalších obývaných kontinentov: Ameriky a Austrálie. V najväčšom ozbrojenom konflikte ľudstva zahynulo 60 miliónov ľudí.

STRATY boli nesmierne. Sovietsky zväz stálo víťazstvo životy asi 13,6 milióna vojakov. Nemci vojnu prehrali a stratili pri tom 4,75 milióna vojakov.

► **HOLOKAUST** je označenie pre systematické prenasledovanie a hromadné vyvražďovanie etnických, náboženských či politických skupín počas druhej svetovej vojny, vykonávané nacistickým Nemeckom a jeho spojencami. Vo vzťahu k vyvražďovaniu Židov sa používa tiež hebrejský termín šoa. Najpočetnejšími obeťami holokaustu boli Židia, holokaust však zasiahol aj Rómov (porrajmos), Poliakov, Bielorusov, Ukrajincov, Rusov či obyvateľov Juhoslávie. Terčom likvidácie sa stali taktiež homosexuáli, Svedkovia Jehovovi, ľudia s telesným či duševným postihnutím a politickí odporcovia nacizmu. Celkový počet obetí holokaustu sa odhaduje na 12-až 16 miliónov, z toho zhruba 6 miliónov tvorili Židia.

► **FAŠIZMUS** je totalitná ideológia antidemokratického a antiliberálneho zamerania, vychádzajúca z patriotizmu. Fašistická politická teória a prax sa po prvý raz presadila v medzivojnovom Taliansku vedenom Benitom Mussolinim. Ten sa chopil moci 28. októbra 1922. Fašistický bol i režim španielskeho diktátora Francisa Franca.

► **NACIZMUS** alebo národný socializmus je krajne pravicová totalitná ideológia oficiálne uplatňovaná diktatúrou v Nemecku v rokoch 1933 – 1945 prostredníctvom strany NSDAP vedenej Adolfom Hitlerom. Nacistická ideológia kombinuje koncepciu fašizmu a rasizmu, vychádza tiež z krajného nacionalizmu a niektorých prvkov socializmu.

► **STALINIZMUS** bola politická teória a prax spojená s Josifom Vissarionovičom Stalinom. Pokračovanie leninských téz o diktatúre proletariátu, doplnené o koncepciu budovania socializmu v jednej krajine. Zakladal sa na absolútnej moci ústredného tajomníka Komunistickej strany Sovietskeho zväzu, podporovanej ozbrojenými silami a tajnou políciou, ktoré totálne kontrolovali všetky zložky života.

ADOLF HITLER (1889 – 1945), člen a vodca Národnosocialistickej nemeckej robotníckej strany, autor národnosocialistickej koncepcie štátu, ríšsky kancelár. V Nemecku zaviedol absolútnu diktatúru, rozpútal v Európe druhú svetovú vojnu. Bol inšpirátorom a hlavným organizátorom masového vyvražďovania najmä Židov, Rómov, Slovanov, homosexuálov, zdravotne postihnutých a ideových oponentov. Bol zodpovedný za hmotné a morálne zničenie Nemecka počas vojny. Krátko pred porážkou spáchal 30. apríla 1945 samovraždu.

BENITO MUSSOLINI (1883 – 1945), vodca talianskeho fašizmu a v rokoch 1922 – 1943 fašistický diktátor v Taliansku. Agresívna fašistická politika iniciovala útok na Korfu, obsadenie Etiópie, podpis paktu s Hitlerom proti Kominterne v roku 1937, účasť na Mníchovskej dohode a obsadenie Albánska. Mussolini zatiahol krajinu do druhej svetovej vojny, keď roku 1940 vstúpil s Hitlerom do vojny proti Francúzsku a vypovedal vojnu Británii. Zajali a popravili ho talianski partizáni v apríli 1945.

Americký ľahký terénny automobil
Jeep Willys MB

Sovietsky stredný tank T-34

1939

1. september
o 4.45 h
nemecké vojská
bez vypovedania
vojny vtrhli
do Poľska
– začiatok druhej
svetovej vojny

3. september
Veľká
Británia,
Francúzsko
a ďalšie štáty
vyhlásili
vojnu
Nemecku

6. október
kapitulovali
posledné
jednotky
poľskej armády,
skončilo sa
tzv. poľské
taženie

1940

9. apríl
Nemecko
obsadilo
neutrálne Dánsko
a začalo
obsadzovať
Nórsko

10. máj
začiatok
útoku
nemeckých
vojsk
na Západe

10. júl
začiatok
leteckej
bitky
o Anglicko

1941

22. jún
Nemecko
zaútočilo
proti ZSSR

7. december
útok
japonskej
flotily na Pearl
Harbour

13. december
sovietska
armáda
vzítavila
v bojoch
o Moskvu

VOJNA 1939 – 1945

FRANKLIN D. ROOSEVELT (1882 – 1945),

americký politik, guvernér štátu New York a 32. prezident Spojených štátov amerických. Vo funkcii prezidenta pôsobil v rokoch 1933 až 1945, ako jediný prezident USA po štyri volebné obdobia. Na čele Spojených štátov stál v rokoch veľkej hospodárskej krízy aj druhej svetovej vojny. Zomrel počas výkonu funkcie. Jeho nástupcom sa 20. januára 1945 stal Harry S. Truman.

WINSTON CHURCHILL (1874 – 1965), britský

politik, premiér Spojeného kráľovstva v rokoch 1940 – 1945 a 1951 – 1955, vojak, spisovateľ (Nobelova cena za literatúru 1953), historik, žurnalista, zákonodarca. Previedol Veľkú Britániu ťažkými časmi druhej svetovej vojny, výrazne prispel k porážke hitlerovského Nemecka. Po vojne v roku 1946 ako prvý upozornil na riziká rozdelenia Európy, spustenie železnej opony a začiatok studenej vojny.

JOSIF STALIN (1878 – 1953), vlastným

menom Josif Vissarionovič Džugašvili, komunist, ľudový komisár, generálny tajomník ústredného výboru komunistickej strany, predseda Rady ministrov ZSSR, generalissimus. Po smrti V. I. Lenina v roku 1924 prevzal všetku moc. Napriek mnohým pochybeniam, zbytočným obetiam i materiálnym škodám zvrátila sovietska armáda hitlerovskú inváziu, v spolupráci so Spojenými štátmi a Veľkou Britániou porazila nacistické Nemecko. Obávaný diktátor zomrel po záchvate mŕtvice na chate v Kuncve pri Moskve.

CISÁR HIROHITO (1901 – 1989),

124. japonský cisár, vládol v rokoch 1926 až 1989. Po roku 1932 podporoval japonskú armádu vo vojne s Čínou, aj v konflikte proti Spojeným štátom a Veľkej Británii. Zodpovednosti za svoje činy sa napokon vyhli všetci príslušníci jeho rodiny, ktorí sa podieľali na vojnových zločinoch, alebo ich schvaľovali.

Sovietsky samopal PPŠ-41 „Špagin“

Britský samopal Sten

1942

1943

1944

1945

8. november
spojenecké
sily sa vylodili
v severnej
Afrike

31. január
kapitulovala
južná skupina
nemeckej
6. armády
v Stalingrade

12. júl
sovietske
vojská prešli
do protiútok
pri Kursku

28. november
začiatok
Teheránskej
konferencie
tzv. Veľkej
trojky

6. jún
spojenecké
vojská
sa vylodili
na pobreží
Normandie

29. august
začiatok
Slovenského
národného
povstania

8. október
začiatok
Karpatsko-
duklianskej
operácie

7. máj
Nemecko
podpísalo
v Remeši
bezpodmienečnú
kapituláciu

8. máj
Nemecko
podpísalo
kapituláciu
v Berlíne

Riaditeľ Vojenského historického ústavu plukovník Miloslav Čaplovič:

Národnooslobodzovací boj je našou hrdosťou

Ako to, že druhá svetová vojna vôbec vznikla, keď po tej prvej okrem iného vznikla Spoločnosť národov, ktorá mala stabilizovať bezpečnostný systém a zabrániť ďalšiemu svetovému konfliktu? Pri príležitosti 80. výročia jeho ukončenia nám aj na túto otázku odpovedal riaditeľ Vojenského historického ústavu plukovník Miloslav Čaplovič.

nebol vojenský priemysel taký vybudovaný ako v Čechách, no pre Nemcov zaujímavý bol, o čom svedčí historický fakt, že už počas rokovaní v Berlíne 19. apríla 1939 nemecký štátny tajomník Wilhelm Keppler budúcemu slovenskému prezidentovi Tisovi oznámil, že slovenské zbrojovky boli v súkromnom vlastníctve českého kapitálu „a týmto prešli do nemeckých rúk“. Veľká časť závodov, najmä v údolí Váhu, sa tak začlenila do závodov Reichswerke Hermann Göring. Slovensko podporovalo Nemecko aj dodávkami rôzneho materiálu a surovín, napríklad ropnými produktami. Taktiež v Nemecku pracovalo veľa zmluvných pracovníkov zo Slovenska.

Boli Sovieti a Nemci po podpise paktu Molotov – Ribentropp naozaj spojencami?

Zmluvu o neútočení medzi Nemeckom a Zväzom sovietskych socialistických republík (ZSSR) podpísali v Moskve 23. augusta 1939. Obe strany sa zaviazali, že nepoužijú proti sebe vojenskú silu a nespoja sa s jej nepriateľom. Súčasťou zmluvy bol tajný dodatok, v ktorom si rozdelili mocenské sféry vplyvu v stredovýchodnej Európe. Zmluva znamenala zásadný obrat vo vzťahoch oboch krajín a dodržali ju až do 22. júna 1941, keď nacistické Nemecko zaútočilo na Sovietsky zväz. Pakt Molotov – Ribentropp pritom porušil viacero dôležitých medzinárodných zmlúv a dohôd a považuje sa za jednu z príčin vypuknutia druhej svetovej vojny. Navyše, keď nacistická vojnová mašinéria expandovala v roku 1940 na západ (Holandsko, Belgicko, Luxembursko, Francúzsko), keď súčasne Hitler napadol Dánsko i Nórsko, útočil v leteckej bitke o Britániu a v apríli 1941 zaútočil na Juho-sláviu a Grécko. Sovieti dodávali vtedy agresívnym Nemcom obrovské množstvo surovín a potravín. Môžeme konštatovať, že v tomto zložitom historickom období, keď sa rúcal starý svetový poriadok, boli naozaj spojencami.

Čo presvedčilo Londýn, aby uznal exilovú čs. vládu a povolil na území Británie budovať čs. vojenské štruktúry?

Spoločnosť národov vznikla v roku 1919 na základe výsledkov Parížskej mierovej konferencie. Bola súčasťou tzv. Nového svetového poriadku, ktorý hlásal americký prezident Woodrow Wilson. USA, ako jeden z iniciátorov vzniku tejto organizácie, sa však nestali jej členom. Napriek značnému vplyvu Francúzska a Británie nebola táto medzinárodná organizácia schopná dôrazne presadiť svoje ciele. Úplne neefektívny bol jej vplyv proti agresívnym krokom fašistickej vlády v Taliansku, nacistickej v Nemecku, militaristickej v Japonsku. Formálne bola Spoločnosť národov rozpustená v apríli 1946.

Prečo mníchovská dohoda, zabratie Sudet Nemcami a napokon rozbitie Československa neprinieslo mier, ako sa nádejali najmä Francúzi a Briti?

Adolf Hitler nikdy vážne nepočítal s tým, že začlenením Rakúska a Sudet do Veľkonemeckej ríše sa naplnia

vojensko-politické ciele nacistického Nemecka. Zjednodušene povedané, bezohľadným spôsobom využil nielen slabosť a nerozhodnosť západných demokracií a ich presvedčenie, že nacistické Nemecko svoje zábery naplní pri ťažení na východ v boji proti boľševizmu, ale aj ústretovosť režimu J. V. Stalina pri realizácii jeho plánov v prvej fáze druhej svetovej vojny.

Do akej miery pomohlo nacistom zabratie našej ekonomiky?

Predovšetkým treba uviesť, že po rozbití ČSR v polovici marca 1939 sa podstatnej časti modernej vojenskej výzbroje a výstroja bývalej čs. armády pre vyše 40 divízií zmocnil Wehrmacht. Bol to jeden zo závažných impulzov, ktorý pomohol urýchliť prípravu vojnovkej expanzie nacistického Nemecka proti Poľsku a ďalším štátom Európy. Ekonomika Protektorátu Čiech a Moravy predstavovala desatinu nemeckej ekonomiky. Na Slovensku

Tento neľahký „boj“ vybojovali v ére platnosti Mníchovskej dohody predstavitelia čs. politickej exilovej reprezentácie na čele s prezidentom Edvardom Benešom a ministrom zahraničných vecí Janom Masarykom. Uzavretiu Dohody medzi vládou Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska a dočasnou čs. vládou o čs. brannej moci z 25. októbra 1940 predchádzalo uznanie našej exilovej vlády vo Veľkej Británii, ktoré čs. predstaviteľom listom oznámil Lord Halifax dňa 18. júla 1940. Na rozhodnutie Britov malo určite vplyv aj to, že ešte pred podpísaním citovanej dohody vznikli čs. letecké jednotky, ktoré sa zapojili do leteckej bitky o Anglicko a leteckej vojny nad okupovanou Európou. Ich bojovú morálku a odhodlanie v boji proti nepriateľovi britské autority vysoko hodnotili.

A čo presvedčilo Moskvu, aby našu exilovú londýnsku vládu akceptovala tiež, vrátane budovania vojenských jednotiek na území Sovietskeho zväzu?

Rozhodujúcu úlohu zohral vtedajší plukovník Heliódor Píka, náčelník čs. vojenskej misie v Moskve. Po útoku nacistického Nemecka na ZSSR sa správne domnieval, že sovietske štátne orgány dovoľia organizovať čs. vojenské jednotky, ktoré budú bojovať proti nacistickej expanzii na území Sovietskeho zväzu. V súlade s medzivládny československo-sovietskym dohovorom z 18. júla 1941 podal Národnému komisariátu obrany ZSSR návrh na organizáciu československých vojenských jednotiek na území Sovietskeho zväzu. V návrhu objasnil princípy ich výstavby, organizáciu, zásobovanie aj operačné nasadenie. Dňa 27. septembra 1941 bola podpísaná čs.-sovietska vojenská dohoda, na základe ktorej sa začala výstavba čs. vojenských jednotiek v ZSSR. Bolo tragické, že Heliódor Píka v roku 1949 po vykonštruovanom procese a väznení v Plzni popraviť.

Porazili by Sovieti a Briti na európskom kontinente Nemcov aj bez vstupu Američanov do vojny?

Vstup USA do vojny po útoku na Pearl Harbour patrí medzi jeden z rozhodujúcich okamihov druhej svetovej vojny. Napriek tomu treba zdôrazniť, že na európske bojisko sa spojenecké vojská dostali až v lete 1943, keď sovietska Červená armáda už definitívne získala strategickú iniciatívu. Zároveň je dôležité uviesť, že Sovietsky zväz nebol na vojnu pripravený a ani mimoriadne nasadenie a obrovské obete jeho občanov by nič nezmohli bez výzbroje a výstroja. Tu výrazne pomohli dodávky od Spojencov, USA a Veľkej Británie. Z väčšiny komodít USA dodali 70 – 90 percent celkového objemu. Tiež je však

potrebné zdôrazniť, že Briti a Američania, na rozdiel od Stalina, viedli vojnu na niekoľkých frontoch, a to so všetkými hlavnými mocnosťami Osi – Nemeckom, Talianskom aj Japonskom. Teda v Európe, severnej Afrike, Ázii či v Tichomorí, v bitke o Atlantik. Na moriach aj oceánoch tiež bojovali o prístupové trasy na zasielanie dodávok vojenskej a materiálnej pomoci do ZSSR.

Prečo vojnové Slovensko malo v čele politickej vedenie, ktoré sa až do konca držalo nacistického Nemecka, na rozdiel od viacerých iných krajín, ktoré otočili a v priebehu vojny sa pridali k Spojencom?

Prezident Jozef Tiso podľa jeho vlastných slov ešte na jeseň 1944 veril v pravdivosť vyjadrení viacerých nemeckých politikov a vojakov a naivne dúfal, že čoskoro dôjde k obratu vo vojne v prospech Nemecka. Alebo aspoň k separátnemu mieru, čím bude zachovaná aj ďalšia existencia samostatného Slovenského štátu. Svedčí o tom dokonca tiež jeho posledný rozhlasový prejav z apríla 1945 už z rakúskeho

Vážme si odkaz našich predkov, ktorí bojovali za hodnoty, na ktorých stojí moderná slovenská štátnosť.

Kremsmünsteru, kde utiekol do exilu, kedy dokonca po smrti Hitlera poslal pozdravný telegram novému nemeckému kancelárovi Karlovi Dönitzovi, v ktorom sľuboval vernosť Slovenského štátu Nemeckej ríši.

Ako z tohto vyznieva význam Slovenského národného povstania?

Ak položíme jeho výsledky – so všetkými kladmi a nedostatkami – na pomyselnú váhu dejín, jednoznačne prevážia jeho morálne, politické i vojenské prínosy. V našich, ako aj v európskych dejinách protifašistického odporu je SNP zapísané ako dôležitý, neprehliadnuteľný historický fakt. Môžeme byť právom hrdí na to, že spoločenstvo demokratických štátov si SNP vysoko váži a oceňuje.

Koľko Slovákov sa zúčastnilo protifašistických bojov počas druhej svetovej vojny a koľko z nich zahynulo?

Na východnom aj západnom fronte či v SNP sa do bojovej činnosti zapojilo viac než 130-tisíc vojakov a partizánov pochádzajúcich z územia dnešného Slovenska. Ďalšie tisíce sa zúčastnili domáceho ilegálneho hnutia odporu. Podľa prezentovaných údajov straty na životoch z celého Československa predstavovali asi 350 000 až 360 000 obyvateľov. Z nich v koncentračných táboroch zahynulo približne 235 000 osôb, pričom asi 149 000 z nich bolo židovského pôvodu. V Česku to bolo asi 78 000 a na Slovensku 71 000 osôb. Dovedna však prešlo koncentračnými táborami asi 350 000 ľudí z našej spoločnej republiky. Pri nacistických represáliách a prenasledovaní partizánov po potlačení SNP bolo na Slovensku od novembra 1944 do marca 1945 vypálených viac než 130 obcí.

Aké ťažiskové poslanstvo z účasti našich bojovníkov v druhej svetovej vojne by ste zdôraznili?

Národnooslobodzovací boj v rokoch druhej svetovej vojny výrazne sformoval charakter, myslenie a konanie jeho účastníkov a ovplyvnil život nasledujúcich generácií, pre ktoré sa stal trvalým zdrojom poučenia, hrdosti a vlastenectva. Vážme si odkaz našich predkov, ktorí bojovali za hodnoty, na ktorých stojí moderná slovenská štátnosť.

Kedy bude opäť sprístupnené Vojenské múzeum v Piešťanoch?

V lete 2024 bola ukončená výstavba novej haly veľkorozmerných zbierkových predmetov a počas jesene sa uskutočnilo jej kolaudačné konanie. V súčasnosti pracujeme na interiérovom vybavení, multimedialnej aj interaktívnej časti. Súbežne prebiehajú prípravné práce na modernizácii expozíčných hál H1 a H2, kde bude vystavená zbierka leteckej techniky, vrátane lietadiel a vrtuľníkov rekonštruovaných v Leteckých opravovniach v Trenčíne. Predpoklad otvorenia múzea pre verejnosť je máj 2026.

Pavol Vitko • Foto: Jakub Neubauer

ZBRANE VÍŤAZOV

Technika, ktorá prispela k víťaznému koncu druhej svetovej vojny

7,62 mm ruská pechotná puška Mosin 1891

Ručné zbrane

Výzbroj armád pred druhou svetovou vojnou pozostávala z pištolí a revolverov, opakovacích pušiek, ľahkých a ťažkých guľometov. Len málo armád sveta zaviedlo do roku 1939 samopaly či samonabíjacie pušky. Rovnako protitanková obrana bola odkázaná, okrem protitankových kanónov, len na protitankové pušky, prípadne ručné granáty a míny. Do druhej svetovej vojny teda vstupovali jednotlivé armády s porovnateľnou výzbrojou. Na strane spojeneckej koalície postupne bojovalo viacero armád sveta s pomerne rozmanitou výzbrojou.

Sovietski vojaci s puškami Mosin v roku 1944

Krátke palné zbrane predstavovali rôzne pištole a revolvery. Ich typová škála v spojeneckých jednotkách je, pomerne veľká. Francúzska armáda disponovala pištoľami SE.MAS 1932, SACM 1935 a revolvermi Lebel 1892. Briti zase používali revolvery Webley a Enfield. Pre armádu USA boli typické pištole Colt M1911 a rôzne revolvery ako Colt či Smith & Wesson. Sovietska armáda používala tradične revolvery Nagant 1895 a pištole Tokarev TT-33. Z iných zbraní možno spomenúť pôvodne belgickú pištoľ Browning HP-1935. Pôvodná továreň síce vyrábala zbraň pre Wehrmacht, no v Kanade prebiehala výroba pre spojenecké armády.

Samopaly

Na začiatku druhej svetovej vojny boli samopaly stále na okraji spektra výzbroje jednotlivých spojeneckých ar-

mád. Francúzska armáda svoj typ MAS 1938 nestihla zaviesť do výzbroje vo významnejšom rozsahu. V rukách jej vojakov sa zhodou okolností objavilo aj niekoľko tisíc nemeckých samopalov Erma EMP. Armáda USA síce mala menšie množstvo samopalov Thompson M1921 a M1928 a britské námorníctvo samopaly Lanchester Mk. I, avšak ich význam nebol spočiatku veľký. Armáda ZSSR, ktorá koncom 30. rokov zaviedla samopaly Degťarev (PPD-34/38, PPD-40) do výzbroje vo väčšom počte, ich uložila do skladov. V bojoch sa však ukázala nevyhnutná potreba samopalov. Briti zaviedli postupne rôzne verzie samopalu STEN (Mk I až Mk V), Američania pokračovali vo vývoji Thompsona (M1928A1 a M1) a námorná pechota dostala aj samopaly M50 (Reising). Sovietsi zaviedli legendárny Špagin PPŠ-41, ktorý vyrobili v počte päť miliónov.

V priebehu vojny sa ukázalo, že výrobu samopalov treba zjednodušiť. Vznikli americké M3 (Guide) a sovietske Suda-jev PPS-43, využívajúce pri výrobe jednoduchšie technologické postupy.

Opakovačky

Všetky spojenecké armády boli vybavené opakovacími puškami vychádzajúcimi poväčšine z rôznych modelov prvej svetovej vojny. Jedine armáda Spojených štátov a v menšej miere Červená armáda boli vyzbrojené aj samonabíjacími puškami. V roku 1940 mala francúzska armáda okrem pozostatkov z prvej svetovej vojny – pušiek Lebel – aj moderné pušky MAS 1936. Červená armáda používala modernizované verzie systému Mosin, a to pušku 1891/30, karabínu 1938 a neskôr karabínu

Guľomet DP-27 – československí guľometníci v boji o Kyjev

1944. V menšej miere, a to najmä v prvých rokoch vojny používala samonabíjacie pušky Simonov AVS-36, Tokarev SVT-38 a SVT-40. Postupne ich výrobu utlmovala až zastavila v prospech samopalov. Britská armáda používala rôzne verzie pušiek Lee Enfield. Armáda USA používala opakovacie pušky Springfield M1903, v menšej miere samonabíjajúcu pušku Johnson 1941, a hlavne samonabíjajúcu pušku Garand M1. Opakovacie a samonabíjacie pušky s montážou optiky používali jednotlivé armády v úlohe odstrelovacích zbraní. Spomenúť možno napríklad sovietske pušky Mosin 1891/30 s ďalekohľadmi PE a PU či britské Lee Enfield No. 4 Mk.I(T).

Zbrane na náboj strednej balistickej výkonnosti zaviedla len jedna spojenecká armáda – USA. Vo výzbroji sa objavili v roku 1941 samonabíjacie karabíny M1. V roku 1944 sa objavila modifikácia M2, ktorá umožňovala prepínanie medzi strelbou jednotlivými ranami a dávkou. Sovietsky zväz takého zbrane vyvíjal od roku 1943 tiež, no do výzbroje sa dostali až po skončení vojny v podobe samonabíjajúcej karabíny SKS-45.

Guľomety

Nemecká armáda zaviedla už pred vojnou tzv. univerzálne guľomety schopné plniť úlohu ľahkého aj ťažkého guľometu. Do konca vojny túto koncepciu nezačala žiadna spojenecká armáda. Ostali pri delení guľometov na ľahké a ťažké. Francúzska armáda zaviedla ľahký guľomet FM-1924/29. V Červenej armáde sa od roku 1927 používal guľomet Degťarev DP-27 s diskovým zásobníkom. Armáda USA používala ľahké guľomety Browning M1919 a M1918 BAR a britská zase legendárne guľomety BREN Mk. I a Mk. II, ktoré boli licenčným výrobkom československej Zbrojovky Brno. Ťažké guľomety, ktoré sa osvedčili počas prvej svetovej vojny, si udržali miesto vo výzbroji. Francúzska armáda

Guľomet SG-43

Ostrelovačská puška Mosin 1891-30

si ponechala vzduchom chladené guľomety Hotchkiss 1914 a St. Étienne 1907. Tak britská, ako aj sovietska armáda používali vodou chladené guľomety Vickers Mk. I a Maxim (1910, 1910/30, 1941), ktoré mali spoločného predka v guľomete Hiram Maxima z konca 19. storočia. Britská armáda používala svoje Vickersy až do povojnových rokov. V priebehu služby boli guľomety Maxim modernizované a v zásade spĺňali požiadavky armád. Moderná pohyblivá vojna poukázala na ich nedostatky, ako boli veľká váha a možnosť poškodenia chladiča. Snaha zaviesť vhodnejšie ťažké guľomety viedla v Sovietskom zväze k zavedeniu guľometu Degťarev DS-39, ktorý sa neosvedčil. Nasledoval guľomet Gorjunov SG-43, ktorý sa dostal do výzbroje v roku 1943, ale do konca vojny nenahradil staršie guľomety. Armáda USA používala v menšom množstve vodou chladené guľomety Browning M1917, no väčšina jednotiek už mala odvodený vzduchom chladený model Browning M1919. Spomenúť možno ešte veľkokalibrové guľomety Browning M2 a DŠK-38, ktoré predstavovali účinný prostriedok proti nízko letiacim cieľom a ľahko obrneným vozidlám.

Protitankové

Protitankovú obranu jednotiek zabezpečovali spočiatku protitankové pušky, ktoré zaviedli britská armáda – Boys Mk. I a Červená armáda – jednoranové PTRD-41 a samonabíjacie PTRS-41. S nástupom modernejších, lepšie pancierovaných vozidiel ich výkon už nepostačoval. Americká armáda predtým riešila protitankovú obranu zavedením pancierovky Rocket Launcher M1 Bazooka. Obdobnú zbraň zaviedla aj britská armáda v podobe zbrane Projector Infantry Anti-Tank (PIAT).

Spojenecké zbrane sa rovnako dostali do výzbroje československých exilových jednotiek. Zatiaľ čo jednotky vo Veľkej

Británii používali britské a americké zbrane, jednotky v Sovietskom zväze zase výzbroj sovietsku. Po skončení druhej svetovej vojny sa sovietske zbrane dostali aj do výzbroje obnovennej československej armády. Najmä guľomety Gorjunov SG-43 a DŠK boli aj licenčne produkované, respektíve ďalej modernizované.

Guľomet Maxim

Druhá svetová vojna priniesla z pohľadu techniky a výzbroje množstvo nových konštrukcií a technológií. Do výzbroje armád sa dostali zbrane na náboje stredného balistického výkonu, ktoré predznamovali nástup dnešných útočných pušiek. Protitanková obrana pechoty dostala ľahké účinné zbrane s kumulatívnymi projektilmi. Čo sa týka výroby, prišli na rad rýchlejšie a lacnejšie technologické postupy ako lisovanie dielcov z plechu a používanie prvých syntetických hmôt. To spolu s dômyselným využitím kapacít umožnilo výrobu ručných zbraní v ohromných množstvách. Niektoré typy sa používajú dodnes.

ZBRANE VÍŤAZOV

Technika, ktorá prispela k víťaznému koncu druhej svetovej vojny

Povstalecký ľahký tank Lt vz.38

Tanky

Začiatok druhej svetovej vojny priniesol budúcej spojeneckej koalícii šok v podobe nemeckej koncepcie bleskovej vojny s masívnym použitím obrnených jednotiek na čele operácií. Tejto koncepcii nedokázali vzdorovať francúzska ani britská armáda na jar 1940 a ani sovietska v roku 1941. Ukázalo sa, že ich koncepcie v porovnaní s nasadením nemeckého Wehrmachtu neobstoja. Navyše koncepcie mali vplyv na konštrukciu obrnenej techniky, a tak máloktorý typ bol porovnateľný s nemeckou technikou.

Francúzska armáda disponovala početnými tankovými silami, no značná časť bola morálne, iná časť zase koncepcie zastaraná. Francúzske tanky boli pomerne dobre pancierované, no pomalé, s preťaženými posádkami a zastaranou delovou výzbrojou. Modernjšie typy a modernizácie vhodných konštrukcií zase nedokázali vyprodukovať v dostatočnom počte. Spomenúť možno ľahké tanky Renault R-35, Hotchkiss H-35 a ich odvodené verzie či stredné tanky Somua S-35. Medzi ťažkými typmi vynikal najmä Char B.

Pred vojnou

Britská armáda v medzivojnovom období priniesla niekoľko zaujímavých koncepcií a typov, no do začiatku vojny nedisponovala najvhodnejšími konštrukciami. Koncepcia Johna F. C. Fullera a jeho obrnenej pechoty priniesla do sveta módu tančíkov. Tvorili značnú časť tankových síl na svete, no nasadenie v bojoch druhej svetovej vojny naplno ukázalo ich nepoužiteľnosť. Ako predstaviteľov britskej tankovej techniky spred druhej sve-

tovej vojny možno uviesť stredný tank Vickers Medium Tank Mk. I. a tzv. šesťtonový ľahký tank firmy Vickers. Napriek tomu, že britská armáda ho do výzbroje nezaviedla, išlo o najpočetnejšie vozidlo svojej kategórie na začiatku druhej svetovej vojny. Okrem exportu do rôznych krajín sa na tom najviac podieľala výroba v Sovietskom zväze.

V tom čase armáda USA, respektíve jej tankové sily boli neporovnateľne slabšie ako sily relevantných armád sveta. Napríklad v rokoch 1920 až 1938 vyrobili v USA necelých 300 tankov, zatiaľ čo bývalé Československo viac ako 500, nehovoriac o kvalite konštrukcií. Napriek tomu americká konštrukcia výrazne ovplyvnila inú armádu.

Armáda Sovietskeho zväzu cielenie budovala tankové sily na základe najmodernejších poznatkov vrátane odbornej spolupráce s Nemeckom. Vďaka neschopnosti režimu reálne rozhodovať o hospodárstve a čistkám vo všetkých sférach, trpela problémami. Stavala tankové sily najmä na základe dvoch ľahkých tankov, typu T-26 odvodeného

od britského Vickersa a na kolesopásovom type radu BT, ktorý vznikol na základe americkej konštrukcie Johna W. Christieho. Tieto tanky produkované v ohromných množstvách dostali Červenú armádu na čelo, pokiaľ išlo o počty. Priniesli nové poznatky s konštrukciou a výrobou obrnených vozidiel, čo dalo základ neskoršej vojnovkej produkcii.

Tanky zo začiatku vojny rýchlo zastarali a dostali sa do druhej línie. Potenciál niektorých konštrukcií sa využíval aj naďalej vďaka modernizáciám. Rozdelenie na ľahké, stredné a ťažké tanky zostalo v zásade zachované, aj keď pomyselné škatulkovanie naráža na rôzne kritériá jednotlivých armád.

Na začiatku

Francúzska armáda podľahla Nemecu na začiatku vojny a jej výzbroj a výrobný potenciál obohatili nemecký Wehrmacht. Veľká Británia ako kolíska tankov akoby zaspala dobu. Do vojny vstupovala s tankami nie najlepšej konštrukcie. Spomenúť však možno úspešný typ Matilda Mk. II. Britská armáda

utrपela značné straty na obrnenej technike pri evakuácii z Francúzska, no pomerne rýchlo sa spamätala a prišla s novými konštrukciami vozidiel. Napríklad tankami radu Valentine či Crusader. Snaha zaviesť vhodnejšie tanky viedla často do pomyselných slepých uličiek a až typy Churchill, a najmä Cromwell a Challenger možno považovať za rovnocenných súperov na bojisku. Produkcia obrnených vozidiel napriek tomu nepostačovala a britská armáda musela do svojej výzbroje pridať aj vozidlá americkej výroby, pričom sami prispeli k ich modernizácii.

Na začiatku vojny mala americká armáda najmenej tankov spomedzi Spojencov. Kapacity amerického priemyslu však rýchlo dokázali skonštruovať a vyrábať potrebné vozidlá. V kategórii ľahkých tankov vyrábali verzie tanku M3 Stuart, ktoré sa vzhľadom na charakter bojiska uplatnili v Tichomorí či v severnej Afrike. Stredné tanky, ktoré masovo produkovali pre armádu USA a Spojencov, boli M3 Lee/Grant, a najmä verzie tanku M4 Sherman. Stal sa najpočetnejším tankom na západnom fronte, vyrobených bolo viac ako 37-tisíc kusov rôznych verzií. Ďalšiu generáciu amerických tankov predstavovali ľahký tank M24 Shaffee a ťažký M26 Pershing, ktoré predstavovali moderné konštrukcie s potenciálom do budúcnosti. Najmä v podobe tanku M26 Pershing dostali americké jednotky konečne stroj schopný konkurovať moderným nemeckým tankom PzKpfw V Panther a PzKpfw VI Tiger I a Tiger II. Značným prínosom pre spojenecké armády bola schopnosť amerického priemyslu produkovať uvedené typy v dostatočných niekoľkotisícových počtoch.

Sovietsky zväz

Sovietska armáda vstupovala do vojny s najväčším počtom tankov, pričom najrozšírenejšie boli ľahké tanky T-26 a rad BT-2 až BT-7. Sovieti podľahli módnnej vlně viacvežových tankov a za-

Československý tank T-34 v karpatských lesoch

viedli stredné T-28 a ťažké T-35. Spomenúť možno ešte pomerne početné obojživelné typy T-38 a T-40.

Novšie konštrukcie ľahkých tankov ako T-50, T-60 a T-70 neboli také obľúbené ako iné vozidlá. Skutočný prelom znamenala konštrukcia legendárnych stredných tankov T-34 a ťažkých KV (KV-1, KV-2, KV-85). Počas vojny vznikli ďalšie verzie T-34 vybavené lepším pancierovaním, výkonnejšími kanónmi a do výzbroje pridali ťažké tanky IS (IS-1, IS-2). Do bojov už nestihli zasiahnuť ďalšie moderné konštrukcie T-44 a IS-3, ktoré tiež vznikali ešte počas druhej svetovej vojny.

Napriek tomu, že sovietske tanky sa vyrábali vo veľkých množstvách, len T-34 vyrobili vyše 67-tisíc kusov, intenzite nasadenia na východnom fronte to nestačilo. V rámci programu Lend-Lease boli Sovietskemu zväzu dodávané aj americké a britské tanky, najmä M3 Stuart, M3 Lee, M4 Sherman, Valentine či Churchill.

Spojenci

Väčšina spojeneckých tankov len s ťažkosťami dokázala vyrovnáť technickú

prevahu moderných nemeckých typov Panther a Tiger. Napriek tomu Spojenci na bojisku dominovali vďaka absolútnej prevahe vrátane schopnosti vyprodukovať obrnenú techniku v neporovnateľne vyšších počtoch. Zatiaľ čo produkciu nemeckých tankov možno rátať na stovky, maximálne tisícky kusov, Spojenci produkovali typy M4 Sherman a T-34 v počtoch niekoľko desaťtisíc kusov. Štáty Osi vyprodukovali počas vojny takmer 30-tisíc tankov a samohybných diel, zatiaľ čo Spojenci vyše 212-tisíc tankov a samohybných diel. K najväčším producentom patrili Sovietsky zväz s viac ako 95-tisíc tankami a USA s vyše 88-tisíc tankami.

Spojenecké tanky tvorili aj výzbroj československých zahraničných jednotiek počas druhej svetovej vojny. Československá obrnená brigáda sa z Veľkej Británie vrátila domov vybavená tankami Stuart, Cromwell a Challenger. Jednotky Československého armádneho zboru v ZSSR zase prispeli do výzbroje obnovennej povojnovej čs. armády tankami T-34/85 a IS-2. Práve tieto tanky, okrem koristnej nemeckej techniky, položili základ československých tankových síl, kde aj v nasledujúcich rokoch dominoval T-34/85 licenčne produkovalý v Plzni a Martine.

Legendárne tanky ako T-34 a M4 Sherman sa vo výzbroji rôznych armád udržali ešte dlho po druhej svetovej vojne. Navyše tanky, ktoré konštrukčne vychádzali z typov T-34 či M26 Pershing, tvorili základnú výzbroj armád Varšavskej zmluvy a NATO. Nedávne vojny v bývalej Juhoslávii boli tiež miestom nasadenia tankov druhej svetovej vojny a ešte aj dnes sa tanky T-34 objavujú, ako svojím spôsobom kuriozita na súčasných bojiskách.

PhDr. Marian Uhrin, PhD.

riaditeľ Múzea SNP Banská Bystrica

Foto: Múzeum SNP Banská Bystrica, MO SR

Tank M4 Sherman zničený na južnom Slovensku v roku 1945

ZBRANE VÍTAZOV

Technika, ktorá prispela k víťaznému koncu druhej svetovej vojny

Supermarine Spitfire

Letectvo

Keď sa pred 80 rokmi končila druhá svetová vojna, letectvo malo za sebou búrlivý vývoj. Doslova skoky vpred zažili všetky technické oblasti – motory, aerodynamika, výzbroj i elektronická výbava lietadiel. Kým na začiatku konfliktu boli ešte pomerne rozšírené dvojplošné stíhačky s rýchlosťou okolo 400 km/h, o päť rokov neskôr už boli bojovo nasadené prúdové lietadlá s rýchlosťou viac ako dvojnásobnou.

Pretek v zbrojení sa začali už pred vypuknutím konfliktu. Nezriedka sa stávalo, že nádejný prototyp stihol zastarať, kým sa podarilo spustiť sériovú výrobu a v čase zavádzania do služby už bolo potrebné hľadať nástupcu. Aj napriek horúčkovitému vývoju moderných konštrukcií však bolo na začiatku vojny v službe veľké množstvo dvojplošníkov – a to aj v letectvách hlavných bojujúcich strán.

Osvedčená Avia

Pre nás najvýznamnejším typom spomedzi dvojplošných stíhačiek je jednoznačne Avia B.534. Tento typ tvoril základ československého stíhacieho letectva. Stroje mali maximálnu rýchlosť 390 km/h a boli vyzbrojené štyrmi guľometmi. Najrozšírenejšia, 4. verzia, mala modernú krytú kabínu namiesto otvoreného kokpitu. Po rozbití Československa veľké množstvo Avíí ukoristili Nemci,

ktorí ich využili najmä na výcvik. Ďalšími veľkými používateľmi boli aj Slovensko a Bulharsko. Slovenské vzdušné sily nasadili Avie v prvej línii aj na východnom fronte v roku 1941, kde dosiahli niekoľko zostrelův. Bulhari nasadili svoje stroje do boja až na jeseň 1944, keď sa obrátili proti Nemcom. Staré dvojplošníky slúžili na ostreľovanie pozemných cieľův. Na bojové útoky použila Avie aj Kombínovaná letka počas SNP. Povstalecká Avia

Spitfire

Symbolom britského letectva je stíhačka Supermarine Spitfire. Vyrobili ich viac ako 20 000 a slúžili počas celej vojny. Samozrejme, Spitfire v roku 1939 bol úplne iný ako v roku 1945.

Prvá verzia Spitfire Mk.I mala motor s výkonom 770 kW a rýchlosť 570 km/h. Výzbroj tvorilo 8 guľometův kalibru 7,92 mm. Posledná vojnová verzia Spitfire Mk.21 mala motor s výkonom 1 520 kW, rýchlosť 720 km/h a výzbroj 4 kanónův kalibru 20 mm.

Na Spitfiroch lietal aj najúspešnejší slovenský stíhač v RAF Otto Smik. Zostrelil 11 nemeckých stíhačiek a 3 lietajúce bomby V-1.

Mustang

Američania sa o strategickú bombardovaciu ofenzívu v Európe pokúšali už od roku 1942. Bol to však až stíhací Mustang, ktorý ju umožnil. P-51 mal taký dlhý dolet, že mohol bombardéry sprevádzať aj na

ciele hlboko v Nemecku. Mustang mal navyše prevahu nad všetkými nemeckými vrťulovými stíhačkami a pri dobrej taktike si mohol poradiť aj s prúdovými strojmi. Piloti Mustangov nárokovali na európskom bojisku 4 950 lietadiel protivníka zostrelených vo vzdušnom boji a ďalších

B.534 však dosiahla aj posledné vzdušné víťazstvo dvojplôšnej stíhačky. František Cyprich na nej 2. septembra 1944 zostrelil pri Banskej Bystrici maďarský transportný Junkers Ju 52.

Povstaleckí letci si nárokovali aj na celkom posledný zostrel dosiahnutý z akéhokoľvek dvojplôšníka, keď strelec dvojmiestneho Letova Š-328, Matej Beznák, zasiahol 7. septembra 1944 nemecký Fw 189. V našich končinách je však takmer neznámym faktom, že tento primát držia v skutočnosti chorvátski letci. Tí používali niekoľko dvojplôšníkov nemeckej výroby Fieseler Fi 167 a 10. októbra 1944 jeden z nich napadli britské stíhačky Mustang III. Dvojčlená chorvátska posádka sa zachránila na padákoch, strelec Mate Jurkovič však ešte predtým jedného Mustanga zasiahol. Britská stíhačka musela núdzovo pristáť a havarovala.

Čajky v prvej línii

Z ďalších významných dvojplôšníkov treba spomenúť sovietsky Polikarpov I-153 Čajka. Ten mal dokonca zaťahovací podvozok a so 444 km/h bol najrýchlejšou sériovou dvojplôšnou stíhačkou. Pretože moderných lietadiel bol neustále nedostatok, Čajky museli bojovať v prvej línii až do roku 1944.

Významným typom bol aj britský Gloster Gladiator. Mal krytú kabínu a rých-

losť 407 km/h. Bojoval v leteectvách menších štátov, ako boli Belgicko, Nórsko, Švédsko, Fínsko a Grécko, najväčším používateľom bolo, samozrejme, britské kráľovské letectvo. To nasadilo Gladiatory najmä v Severnej Afrike, kde na nich až 15 zo svojich 50 zostrelov získal najúspešnejší stíhač RAF, Marmaduke Pattle.

V Afrike dochádzalo v roku 1940 najmä k súbojom dvojplôšníkov, pretože súperom Gladiátorov tam boli talianske Fiaty CR.42. Tie vďaka silnému motoru dosahovali až 430 km/h. Paradoxne, s viac ako 1 800 vyrobenými kusmi bol dvojplôšný Fiat CR.42 najpočetnejším talianskym lietadlom počas celej vojny! Dokonca po obsadení severného Talianska na jeseň 1943 nariadili Nemci pokračovať v ich výrobe. Luftwaffe ich však používala predovšetkým ako bojové, nie stíhacie lietadlá. Pri jednej akcii proti partizánom v Juhoslávii 8. februára 1945 skupina nemeckých CR.42 napadla americké stíhačky P-38 Lightning. Tri dvojplôšníky padli, ale jeden z nemeckých pilotov si nárokoval aj na zostrel Lightninga. Všetci Američania sa však vrátili na základňu a nemecký nárok sa nepotvrdil. Posledné víťazstvo na dvojplôšnej stíhačke tak naozaj patrí nášmu pilotovi Františkovi Cyprichovi.

P-80

Dvojplôšníky s tryskáčmi

V rovnakom čase Luftwaffe nasadzovala do boja dvojplôšné Fiaty i supermoderné prúdové Messerschmitty Me 262 Schwalbe. Nemci mali v tomto smere náskok. Experimentálny prototyp Heinkel He 178 letel ako prvé prúdové lietadlo na svete už 27. augusta 1939, teda ešte pred začiatkom vojny. Vtedy to bola prísne utajovaná záležitosť, ale paralelný vývoj prúdových strojov prebiehal aj v Anglicku. V rokoch 1944 až 1945 Nemci bojovo nasadili okrem Me 262 aj bombardovacie lietadlá Arado Ar 234. V posledných dňoch vojny sa v akcii objavili aj ľahké stíhačky Heinkel He 162, ktoré pre nedostatok kovov spájali pokročilý prúdový motor s drevenou konštrukciou draka. Nemci nasadili aj raketovú stíhačku Me 163 Komet, ktorá však mala veľmi obmedzený dolet.

Na britskej strane sa bojového nasadenia dočkali stíhačky Gloster Meteor a na konci vojny sa zaviedol do služby DH.100 Vampire. Američania vyvinuli výkonné stroje P-80 Shooting Star, ktoré v roku 1945 pokusne nasadili v Taliansku. Meteor Mk. III dosahoval rýchlosť 790 km/h, Me 262 mal rýchlosť 870 km/h a P-80 Shooting Star až 960 km/h. Už v roku 1947 Američania s pokusným raketovým lietadlom Bell X-1 prekonal rýchlosť zvuku. Lenže to už je iná história.

Miroslav Kacvinský

Foto: USAF, RAF, archív autora

Avia B 534

4 130 zničených na zemi pri útokoch na nemecké letiská.

Šturmovik

Podľa Stalina boli pre Červenú armádu nevyhnutné tak ako vzduch a chlieb. Reč je o „lietajúcich tankoch“ Il-2 Šturmovik.

Vyprodukovali ich viac ako 36 000, čím sa stal najvýrobanejším vojenským lietadlom v histórii. Ťažko pancierované lietadlo bolo veľmi odolné a znieslo aj vážne poškodenia. Nepriateľa zasypávalo bombami, neriadenými raketami a strelbou z kanónov. Bojovali na nich aj česko-slovenskí letci na východnom fronte.

Liberator

Bombardovacia ofenzíva spojeneckého strategického letectva rozvrátila nemecký priemysel. Kým Briti bombardovali v noci, Američania cez deň. Symbolom týchto náletov je najmä B-17 Flying Fortress. Neprávom trochu v úzadí ostáva B-24 Liberator, ktorých vyrobili oveľa viac a mali aj o niečo lepšie výkony ako

B-17. Liberatory zo základní v Taliansku sa zúčastnili aj mnohých náletov na cieľe na území Slovenska. Najmodernejším americkým bombardérom bol B-29 Superfortress. S rýchlosťou 574 km/h a dostupom 9 700 m bol ťažkým orieškom pre stíhačky. B-29 však útočil výhradne na Japonsko, v Európe ho nenasadili.

Sila zmierenia

Pocit trápnosti a malovernosti som ako novinár prežíval málokedy tak, ako keď ma publicista zameraný na delostrelectvo Heinrich Timpe počas Európskeho kongresu vojenskej tlače v Bruseli v roku 2006 požiadal, či by som ho nesprevádzal na Dukle, kde v mladosti bojoval ako dôstojník nemeckého Wehrmachtu.

Navzájom sa chceli zabiť. Kto? Poručík Wehrmachtu Heinrich Timpe a na druhej strane bojov na Dukle stáli príslušníci 1. čs. armádneho zboru nadporučík Karol Schwarz s podporučíkom Nikolajom Tegzom.

Prežili a v máji 2011 si napokon na Slovensku vďaka mesačníku Obrana podali ruky. Symbolicky, aj od srdca. Pri tom Heinrich na jeseň 1944 velil oddielu nemeckých útočných diel, Karol velil práporu našich samopalníkov a Nikolaj bol veliteľom čs. protiletadlovej delostreleckej batérie.

Traja veteráni

Heinrich Timpe z nemeckého Vestfálska začiatkom vojny študoval na vysokej škole. Dostal rozkaz – a nebolo inej cesty, ako narukovať. Podľa knihy spomienok, kde opisuje aj vlastné nasadenie na východnom Slovensku, bol jedenásťkrát zranený. Po vojne ho internovali v americkej okupačnej zóne. Neskôr sa podieľal na budovaní západonemeckého Bundeswehru ako dôstojník delostrelectva. „Popri učení kadetov som písal aj do odborných vojenských časopisov najmä o delostreleckých systémoch,“ spomenul.

Vojnový veterán plukovník Nikolaj Tegza, rodák z podkarpatského Brezova, sa v roku 1922 narodil ako občan Československej republiky. Keďže po Viedenskej arbitráži bolo jeho rodisko odtrhnuté v prospech Maďarska a on nechcel narukovať do maďarskej armády, už ako stredoškolský študent sa v lete 1939 pridá k čs. jednotke vtedy podplukovníka Ludvíka Svobodu v Poľsku. „Keď Nemci napadli Poľsko, my sme sa po ústupe spojili s Červenou armádou. No nečakalo ma žiadne objatie, ale odtransportovali ma do gulagu za polárnym kruhom,“ spomenul. Vychudnutý na kosť a so silami na dne ho však v novembri 1942 presunuli do formujúcej sa čs. jednotky v Buzuluku. „Bojoval som o Charkov, Kyjev, Bielu Cerkev či Lvov. Tam mi bol mimomietny granát bol takmer osudný, ale po dvoch mesiacoch liečenia som už bojoval na Dukle.“ Bil sa aj o Liptovský Mikuláš, Ružomberok, Žilinu či Olomouc. A po vojne? Pred vojnou československú Podkarpatskú Rus si prisvojil Sovietsky zväz. Podarilo sa mu však ostať u nás. V rámci protivzdušnej obrany slúžil v posádkach Praha, Brno, Olomouc, Prostějov, Hradec Králové, Košice či Liptovský Mikuláš.

A Karol Schwarz, ktorého ako mladého dôstojníka vojnová Slovenská republika vyslala bojovať po boku nacistov na východný front proti Sovietom už v roku 1941? Rodáka z Rudna nad Hronom vybrali neskôr na Vojenskú akadémiu v Bratislave, no pri druhom vyslaní na východný front v októbri 1943 prebehol k Červenej armáde. V Jefremove zvládol elitný výcvik výsadkárov, na Dukle bol dvakrát zranený a bojoval proti Nemcom v 2. čs. samostatnej paradesantnej brigáde, aj v SNP. „Po vojne som ešte do roku 1953 slúžil v Tepliciach, Banskej Bystrici, Písku či v Nitre, ale potom som požiadal o prepustenie do civilu,“ povedal nám veterán vojny, ktorý pracoval ako vedúci ekonóm v rôznych podnikoch či ministerstvách.

Karol Schwarz a Heinrich Timpe – podanie rúk...

Prípitok a podanie rúk

„Vojna sa neskončí, kým si bývalí nepriatelia napriek všetkému zlému nepodajú ruky,“ povedal nám v roku 2010 genmjr. v. v. Karol Schwarz po tom, keď sme mu s dosť veľkými pochybnosťami predostreli myšlienku, že na Slovensko by chcel pricestovať niekdajší nacistický dôstojník a jeho býva-

...a prípitok zmierenia v Bratislave

lý nepriateľ nielen z Dukly. Náš veterán, ktorý bol v rokoch 1989 až 2003 predsedom Ústredného výboru Slovenského zväzu protifašistických bojovníkov, s rozvahou dodal: „Len tak môžeme v Európe pracovať na spoločnej budúcnosti. Francúzi a Nemci to pochopili zakrátko po vojne, aj keď to bolo spočiatku ťažké. Naše národy, Slováci a Nemci, tiež už predsa dávno spolupracujú. Osobne som však možnosť stretnúť sa s vojakom z opačnej strany bojovej línie ešte nemal. Rád sa s plukovníkom Timpem zoznámim,“ avizoval.

Myšlienka zmierenia veteránov z Dukly dozrela v máji 2011. „Tak na zdravie – a na mier,“ zaznelo po položení kvetov k Pamätníku víťazstva v centre hlavného mesta, ktorý je venovaný najmä oslobodeniu Bratislavy. To vtedy, keď si generálmajor Karol Schwarz a plukovník Heinrich Timpe v neďalekom ho-

Niekdajší nepriatelia Nikolaj Tegza a Heinrich Timpe v Liptovskom Mikuláši

teli pripili pohárikom borovičky. A potom aj druhý raz. Prítom to gesto, keď si dvaja bývalí nepriatelia podali symbolicky ruky, nebolo o relativizovaní dejín. Ani o zabúdaní na obete nacizmu a vojny. Bolo o ľudskom zmierení. Aj v očiach inak dosť strohého plk. Timpeho sa zaleskli slzy. Bol za podanie ruky vďačný. Pocit zadosťučinenia, no najmä zmierenia, bolo vidieť aj z úsmevu genmjr. Karola Schwarza.

Palica a kytica

Plukovník Timpe ďalej pokračoval na Liptov, kde navštívil cintorín nemeckých vojakov vo Važci. Pravdaže, aj plukovníka v. v. Nikolaja Tegzu v Akadémii ozbrojených síl v Liptovskom Mikuláši. „Aha, odtiaľto sme začali útočiť my,“ ukazoval plukovník Tegza svojou francúzskou palicou na veľkej nástennej mape plukovníkovi Timpemu postavenie jeho jednotky na Dukle. Vtipkoval, zároveň z neho bola cítiť radosť z dávneho vojnového víťazstva. No aj z toho, že sa stretáva s bývalým protivníkom. S plk. Timpem sa rozprávali bez irónie či falošného tónu. Keď si nemecký hosť požičal jeho palicu, aby aj on ukázal presuny svojej jednotky, bola to už len ozvena toho, čo bolo v tej chvíli oveľa dôležitejšie. Keď sa išli rozlúčiť, nekráčali už iba popri sebe, ale držali sa popod pazuchy.

„A polož tam, prosím, kvety aj za mňa,“ požiadal pri rozlúčke plukovník Tegza plukovníka Timpeho, ktorý pokračoval v ceste ďalej na Duklu. Stalo sa tak, ako sa dohodli.

Haibrich Timpe, Svetozár Naďovič a úcta na Dukle

„Môjmu bratrancovi Viktorovi Naďovi na Dukle vaša mína oddrapila nohu. Sám si odrezal fínskym nožom jej roztrhaný zvyšok, doplazil sa k svojim, no aj tak vykrvácal,“ spomenul už pred pamätníkom generálmajor v. v. Svetozár Naďovič z Klubu generálov SR, ktorý ho sprevádzal spolu so šéfredaktorom Obrany a nemeckým vojenským pridelencom. Plukovník Timpe najskôr k pamätníku položil kyticu kvetov, sklonil hlavu a spolu s generálom Naďovičom salutovali na pamiatku obetí Dukly.

Tešiť sa spoločne

Bol máj, krátko po oslavách víťazstva nad fašizmom – a keď salutovali, nad niekdajším bojiskom bolo cítiť úctu padlým, odmietanie vojny a zmierenie. Aj oni si podali ruky.

„Nesmieme zabudnúť na to, čo bol nacizmus, fašizmus, koľko bolesti priniesla druhá svetová vojna. Ale keď aj my, vojaci z oboch strán vtedajšieho frontu, ukážeme najmä mladým ľuďom, že sa dokážeme spolu tešiť zo spoločnej demokratickej Európy, mal dnešný deň zmysel,“ povedal počas symbolického stretnutia a zmierenia generálmajor v. v. Karol Schwarz, ktorý zomrel 1. marca 2014 vo veku 93 rokov. Plukovník v. v. Nikolaj Tegza zomrel 8. novembra 2011 ako 89-ročný a plukovník v. v. Heinrich Timpe 15. mája 2015 ako 92-ročný.

Za gesto zmierenia im patrí uznanie aj preto, lebo zmierenie v sebe obsahuje slovo MIER.

Pavol Vitko • Foto: autor

Ako vojenčili slovenskí vojaci počas druhej svetovej vojny

Druhá svetová vojna a Slovenské národné povstanie patria k najvýznamnejším udalostiam v našej histórii. Nešlo však len o veľké dejinné udalosti. Nesmieme zabúdať, že to boli aj osudy konkrétnych ľudí, pričom ich príbehy sa dotýkajú takmer každej rodiny na Slovensku.

Povstalecká pechota nastupujúca do bojov v Turci

divíziu, respektíve Technickú brigádu a 2. technickú divíziu. Vzhľadom na vývoj na frontoch tieto technické jednotky pôsobili na území Rumunska, Maďarska a Talianska.

Nasadenie na východnom fronte a v Taliansku prinieslo vo zvýšenej miere pôsobenie slovenských vojakov v radoch antihitlerovskej koalície. V rokoch 1939 – 1940 Slováci nechýbali pri postupnom vytváraní exilových československých jednotiek v Poľsku, vo Francúzsku a Veľkej Británii. Československé jednotky sa postupne vytvorili aj na území ZSSR, kde postupne vytvorili čs. armádny zbor a letecké jednotky. Najmä jednotky v ZSSR posilnili v rokoch 1943 – 1944 slovenskí vojaci, ktorí padli do zajatia, alebo prešli na druhú stranu.

Povstalecká armáda

Od roku 1943 sa aj na Slovensku a v slovenskej armáde zintenzívnila odbojová činnosť, ktorá vyústila do vzniku ilegálneho Vojenského ústredia na čele s podplukovníkom Jánom Golianom. Prípravy na Povstanie realizované v spolupráci s exilovou vládou v Londýne a so širokou pomocou v rámci domáceho odboja sa zúročili v auguste 1944. Na nemeckú okupáciu Slovenska a odzbrojovanie jednotiek slovenskej armády Vojenské ústredie reagovalo vyhlásením Povstania 29. augusta 1944.

Vojaci z územia dnešného Slovenska sa na prelome 30. a 40. rokov 20. storočia dostali do rôznych armád bojujúcich na oboch stranách pomyslenej barikády. Ak by sme do úvahy zobrali aj zahraničných Slovákov, počet by sme ešte rozšírili. Slováci, respektíve muži z územia Slovenska bojovali už počas Španielskej občianskej vojny, našli by sme ich v radoch maďarskej, rumunskej a dokonca aj nemeckej armády. Nechýbali medzi partizánmi na území ZSSR, bývalej Juhoslávie a Francúzska. Bojovali vo Varšavskom aj Pražskom povstaní a našli by sme ich aj v radoch americkej armády bojujúcej na európskom aj pacifickom bojisku. Väčšina slovenských vojakov však počas druhej svetovej vojny slúžila v dvoch armádach – slovenskej a československej.

Armáda slovenského štátu

Vznik samostatného Slovenska v marci 1939 priniesol aj vytvorenie slovenskej armády, ktorá od prvých dní existencie bola nútená bojovať o východnú hranicu s Maďarskou kráľovskou armádou. Zatiaľ čo marcové boje boli vyslovene obranou krajiny, už na jeseň 1939 sa slovenská armáda po boku nemeckého Wehrmachtu podieľala na agresii proti Poľsku. Slovensko sa tak zapojilo do druhej svetovej vojny na nesprávnej

strane. Naviazanie na nemeckú politiku sa prejavilo aj v ďalšom smerovaní a najmä nasadení slovenskej armády. Od júna 1941 sa slovenské jednotky zapojili do bojov proti ZSSR. Spočiatku išlo o dve pešie divízie a armádne jednotky. Ešte v lete 1941 došlo k reorganizácii na Rýchlu a Zaisťovaciu divíziu, ktoré pôsobili na východnom fronte do roku 1943. Po neúspechoch a obrate vo vojne došlo k zmenám aj v rámci slovenských jednotiek. Rýchlu a Zaisťovaciu divíziu reorganizovali na 1. a 2. pešiu divíziu, aby sa obe postupne premenili na stavebné jednotky – 1. technickú

V Detve sa 1. októbra 1944 v prítomnosti generála Jána Goliana konala partizánska prehliadka

Presun 2. čs. paradesantnej brigády na Slovensko

Letci 1. čs. samostatného stíhacieho pluku ovládli povstalecké nebo

Vznikajúca povstalecká armáda sa stala súčasťou síl antihitlerovskej koalície ako 1. čs. armáda na Slovensku. Slovenskí vojaci bojovali opäť na správnej strane. 1. československá armáda na Slovensku začala vznikať 29. augusta 1944. Vojenským ústredím určením dôstojníci prevzali velenie v posádkach. Do útvarov začali nastupovať dobrovoľníci a po vyhlásení mobilizácie ďalší záložníci. Povstalcami sa podarilo ovládnuť v prvých dňoch celé stredné Slovensko a okrajové časti západu a východu štátu. Spočiatku disponovali asi 18-tisíc príslušníkmi, ktorých dopĺňalo niekoľko tisíc partizánov, žandárstvo, finančná stráž a v menšej miere štátna polícia. Po vyhlásení mobilizácie 5. septembra 1944 stúpil počet povstaleckých vojakov na 40-tisíc a po ďalšej mobilizácii 26. septembra 1944 na 60-tisíc vojakov. Počet partizánov možno odhadnúť na asi 12-tisíc. Významnou posilou, a to nielen morálnou, bol príchod 2. čs. paradesantnej brigády a 1. čs. stíhacieho pluku na povstalecké územie. Parabrigadisti pomohli stabilizovať frontovú líniu, stíhači ovládli povstalecké nebo. K 1. októbru 1944 nastúpili do povstaleckej armády v obmedzenom počte aj nováčikovia, ktorí však už výcvik nedokončili.

Partizánsky boj

Povstalecká armáda bola v polovici septembra 1944 reorganizovaná na základe bojových skúseností. Namiesto dvoch obranných oblastí vzniklo šesť taktických a letecká skupina. Reorganizácia umožnila operatívnejšie riešenie problémov na frontovej línii aj v zásobovaní. Práve to sa ukázalo ako najzásadnejší problém armády. Napriek leteckým dodávkam od spojencov mali povstalci zásoby materiálu na dva, maximálne tri mesiace intenzívnych bojov. Boje o Strečniansku tiesňavu, Telgárt – Vernár, Hornú Nitru či výšinu Ostrô boli značne vyčerpávajúce. Preto je pochopiteľné, že v tejto situácii povstalci na konci októbra 1944 už nedokázali

odolávať nastupujúcim nemeckým jednotkám. Nemecké jednotky po svojom posilnení začali 19. októbra 1944 tzv. generálnu ofenzívu proti povstaleckému územiu. Tento nápor už povstalecké jednotky nedokázali odraziť. Zásoby zbraní boli vyčerpané a zásoby munície a pohonných hmôt stačili do polovice novembra. Koniec októbra 1944 znamenal pre vyčerpané povstalecké jednotky aj poslednú fázu ich existencie. Na konci októbra 1944 sa povstalecká armáda v podstate rozpadala. Časti ustupovali do určených priestorov v masíve Poľany a do Nízkych Tatier. Velenie 1. čs. armády na Slovensku ustúpilo na Donovaly, kde vydalo ráno 28. októbra 1944 svoj posledný rozkaz o skončení organizovaného odporu.

Skončenie odporu povstaleckej armády neznamenal úplnú porážku. Povstalecké velenie nekapitulovalo a ťažisko odporu sa presunulo do hôr k partizánskym jednotkám, ktoré nadobudli úplne iný rozmer a charakter ako v predchádzajúcom období. Spočiatku bola ich činnosť skôr bojom o prežitie, ale s postupom frontu stále častejšie napádali tylo nemeckých a maďarských okupačných jednotiek a zapájali sa aj do oslobodzovacích bojov po boku sovietskej, rumunskej a československej armády.

1. čs. armádny zbor

Oslobodzovanie Slovenska, ktoré trvalo od jesene 1944 do jari 1945, prinieslo intenzívne boje na Slovensko už po druhýkrát. Od jesene 1944 bolo Slovensko obsadené nemeckou armádou, ktorú predstavovali jednotky 8. armády a 1. tankovej armády. Po boku nemeckého Wehrmachtu bojovali na Slovensku aj jednotky maďarskej kráľovskej armády a okrajovo zvyšky slovenskej brannej moci. Na druhej strane frontu stáli jednotky 2. ukrajinského frontu a 4. ukrajinského frontu, v rámci ktorých operovali aj jednotky 1. čs. armádneho zboru v ZSSR, 1. a 4. rumunská armáda. Oslo-

bodzovanie predstavovalo niekoľko mesiacov ťažkých bojov, počnúc Karpatско-duklianskou operáciou a končiac oslobodením hlavného mesta Bratislavy 4. apríla 1945, respektíve poslednej oslobodenej obce Makov na Kysuciach 3. mája 1945. V rámci oslobodzovacích bojov sa na územie obnovovanej československej republiky dostali aj jej vojenské jednotky. 1. čs. armádny zbor prekročil v ťažkých bojoch 6. októbra 1944 štátne hranice. Nasledujúce mesiace postupoval severom Slovenska v smere na Liptovský Svätý Mikuláš, kde došlo k ťažším a dlhým bojom československých jednotiek o metropolu Liptova. Nasledoval postup v smere Ružomberok – Turčiansky Svätý Martin – Žilina, ťažké boje zboru o Veľkú a Malú Fatru a postup na Moravu.

Veľká cena mieru

Boje na Slovensku v rokoch 1944 – 1945 si vyžiadali množstvo ľudských obetí v radoch vojakov, partizánov a civilného obyvateľstva. 1. československá armáda na Slovensku mala za dva mesiace bojov viac ako 1 700 padlých, straty nemeckých okupačných jednotiek predstavovali niekoľko stoviek vojakov. V rámci oslobodzovacích bojov na Slovensku padli ďalšie tisíce vojakov a civilistov. Straty príslušníkov Červenej armády sa odhadujú na viac ako 60-tisíc vojakov, padlo viac ako desaťtisíc príslušníkov rumunskej armády a takmer dvetisíc príslušníkov československej armády. Straty nemeckej armády predstavujú okolo 40-tisíc a maďarskej armády asi dvetisíc padlých. Civilné obeť v období septembra 1944 až mája 1945 sa odhadujú na asi päťtisíc, pričom časť z nich sa stala obeťou nemeckých represálií. Slovensko ostalo hospodársky zdevastované, celková škoda bola vyčíslená na 114 miliárd vtedajších československých korún.

PhDr. Marian Uhrin, PhD.
riaditeľ Múzea SNP Banská Bystrica

Bod zlomu

Bitka o Stalingrad znamenala zásadný obrat vo vývoji druhej svetovej vojny a rozhodujúcim dielom prispela k historickej porážke hitlerovského Nemecka.

Útok na Stalingrad bol súčasťou nemeckej ofenzívy, ktorú Hitler nariadil po zastavení jeho vojsk pod Moskvou v apríli 1942. Cieľom bolo dobyť ropné polia Kaukazu a strategické pozície na juhozápade Ruska, vrátane Stalingradu.

Predohra

Nemci v apríli 1942 zlikvidovali prielom frontu pri Charkove a do začiatku júla obsadili Kerčský polostrov i čiernomorský prístav Sevastopol'. Hlavná ofenzíva sa začala 28. júna a Nemci sa cez Charkov, Kursk a Voronež priblížili až k Stalingradu s úmyslom získať mesto a zablokovať územie medzi riekami Don a Volga. Vtedy však Hitler neodborne zasiahol do velenia a prikázal dobyť aj Kaukaz, a tak oslabil 6. armádu generála Friedricha Paulusa, ktorá mohla Stalingrad zo severu ovládnuť. Paulusa totiž pôvodne mali podporovať dve tankové armády – 1. a 4., ale po Hitlerovej zmene plánu sa 1. tanková armáda vydala na juh na Kaukaz. Sovieti získali čas a 12. júla vytvorili tzv. Stalingradský front na

obranu mesta i prístupov k nemu. Velením vonkajšej obrany poverili generála Jerjomenka, 62. armádu priamo v meste zverili generálovi Čujkovovi a vrchné velenie nad celým bojiskom prevzal generál Georgij Žukov.

Sily bojujúcich strán

Grandióznosť stalingradskej operácie je zrejmá z počtov síl nepriateľských strán. Na sovietskej to boli až tri fronty – Stalingradský, Juhozápadný a Donský, pričom na začiatku Stalingrad bránilo 187 000 sovietskych vojakov s 2 200 delami, 400 tankami a 300 lietadlami a do protiofenzívy Stalin nasadil až 1 103 000 vojakov, vyše 15 500 diel, takmer 1 500 tankov a viac ako 1 100 lietadiel. Nemecký útok viedla Skupina armád B neskôr transformovaná na Skupinu armád Don a v úvode Nemci mali 270 000 vojakov, 3 000 diel, 500 tankov a 600 lietadiel, teda výraznú prevahu. Neskôr svoje sily ešte zvýšili na 1 011 000 mužov (vrátane asi 200 000 Rumunov, 130 000 Talianov a 120 000 Maďarov), 10 250 diel a vyše 730 lietadiel (v polovici septembra 1942 ich dokonca, vrátane transportných a zásobovacích, používali až 1 600!), ale v tankoch nedokázali svoj potenciál posilniť a počas sovietskeho protiúderu ich mali rovnaký počet ako na začiatku, teda 500, čo bola len tretina toho, čím v tejto kategórii zbraní disponoval ich protivník.

Väčšina nemeckých tankov boli navyše stredné Panzerkampfwagen (PzKpfw) III a IV s 50 a 75-mm kanónmi, ktoré nedosahovali úroveň sovietskych stredných tankov T-34 so 76-mm kanónom, pretože Nemci „veľké mačky“, teda ťažké PzKpfw V Panther a PzKpfw VI Tiger so 75 a 88-mm kanónmi vo väčšej miere

Maršal Paulus kráča do zajatia

nasadili až v júli 1943 pri Kursku, hoci ani to im už príliš nepomohlo.

Úroveň výzbroje pechoty, na ktorej v Stalingrade spočívala najväčšia ťarcha bojov, bola viac-menej vyrovnaná. Nemecké 7,92-mm opakovacie pušky Mauser 98 a 98k síce prevyšovali sovietske 7,62-mm pušky Mosin-Nagant a najmä z hľadiska kadencie a dosrely boli lepšie aj ich ľahké 7,92-mm guľomety MG 34 a univerzálne MG 42 než sovietske 7,62-mm ľahké guľomety Degťarjev DP a ťažké guľomety Maxim 1910, ale sovietske 7,62-mm samopaly Špagin PPŠ-41 kapacitou paľby (až 71 nábojov v bubnovom zásobníku), kadenciou i priereznosťou striel boli oveľa výkonnejšie ako nemecké 9-mm samopaly MP 40 s 31 nábojmi v rovnom schránkovom zásobníku, čo v bojoch zblízka v zatarasených uliciach a zničených budovách znamenalo obrovskú výhodu.

Vojaci Osi zajatí pri Stalingrade

Generál Vasilij Ivanovič Čujkov Maršal Friedrich Paulus

Boj o Stalinovo mesto

Hoci Hitler spočiatku dobytie Stalingradu považoval iba za získanie dôležitého strategického bodu, postupne sa preňho stalo otázkou prestíže. Generál Paulus so svojou 6. armádou, podporovanou 4. tankovou armádou, vyrazil 17. júla 1942 zo severu do útoku, 8. augusta dosiahol vonkajšiu obranu Stalingradu a 21. augusta ju prelomil. O dva dni neskôr, už na okrajoch mesta, narazil na odpor 62. Čujkovovej armády a podarilo sa mu spáliť drevené predmestské štvrte, ale rozhodujúci úspech nedosiahol. Jadro stalingradskej obrany – Traktorový závod, v ktorom sa až do začiatku bojov vyrábali a opravovali tanky, ako aj prilahlé fabriky Červená barikáda a Červený október, Nemci obkľúčili 13. septembra. Potom zničujúcu delostreleckú paľbu preniesli na centrálnu prístavisko, kam Sovieti z východného brehu Volgy každú noc prisúvali posily a zásoby. V nasledujúcich dňoch sa bitka rozpadla do množstva pouličných zrážok a Nemci obsadili takmer celý Stalingrad. Dobyť jeho priemyslový komplex však nedokázali a úporné pouličné boje pokračovali.

Hlavný úder nemeckej armády prišiel 14. októbra a tento deň sa stal najkrvavejším v celej bitke. Po ťažkej delostreľbe a leteckom bombardovaní Nemci dobyli Traktorový závod a postúpili o takmer dva kilometre, takže sovietske vojská sa udržali len na pruhu západného brehu Volgy, miestami širokom iba 300 metrov! Vtedy Stalin vyhlásil novú doktrínu: „Za Volgou nie je žiadna zem!“, čo značilo, že nikto bojaschopný nesmie pod trestom smrti ustúpiť za riekou.

V rukách Nemcov sa ocitlo až deväť desiatín Stalingradu, ale Paulus si uvedomil, že do príchodu krutej ruskej zimy

musí mesto dobyť celé. Preto 11. novembra zaútočil znovu a na druhý deň jeho 4. tanková armáda dosiahla breh Volgy na južnom okraji mesta, čím ho úplne obkľúčila.

Stalin vracia úder

Hitler síce na úplné pokorenie Stalingradu spojil svoj stepný front severne a južne od mesta s armádami Rumunov, Maďarov a Talianov, ale už 19. novembra sa začal sovietsky protiútok. Do boja západne od Stalingradu vyrazil Juhozápadný front generála Vatutina a Donský front generála Rokossovského. O deň nato im v ústrety vyšiel Stalingradský front a 23. novembra sa tieto sily spojili pri Kalači na Done, čím odrezali Nemcov v Stalingrade a okolí od ich hlavných síl. Rumunskí spojenci Nemcov utrpeli zdruvujúcu porážku, 4. tanková armáda musela ustúpiť a 6. Paulusova armáda zostala zablokovaná v rozbitom meste. Na pomoc jej 12. decembra vyrazil generál Erich von Manstein, ale jeho tankové divízie už o niekoľko dní uviazli 56 kilometrov pred Stalingradom.

Medaila za obranu Stalingradu

Hitler Paulusovi kategoricky zakázal prebiť sa k Mansteinovi či kapitulovať a aby povzniesol ducha vojsk v stalingradskej pasci, povýšil telegraficky 30. januára 1943 generála na poľného maršala. Tomu však už nebolo pomoci, pretože udrela ruská zima, v dôsledku čoho zlyhalo zásobovanie vzduchom aj evakuácia ranených. Už začiatkom januára denná dávka potravín nemeckých vojakov hynúcich v 30-stupňových mrazoch predstavovala sotva 50 gramov chleba a slučka okolo nich sa v rámci sovietskej operácie Prsteň neustále sťahovala.

Paulus kapituloval 31. januára 1943 a s ním do zajatia odpochovalo vyše 91 000 nemeckých, rumunských, talianskych a maďarských vojakov. Niekoľko tisíc však bojovalo ďalej a poslední sa vzdali až začiatkom marca 1943. Do Nemecka sa po vojne vrátilo iba šesťtisíc mužov.

Epilóg

Nemožno povedať, že víťazstvo sovietskych vojsk pri Stalingrade rozhodlo o výsledku druhej svetovej vojny, ale nesporne urýchlilo jej koniec. Nemci sa po ňom zmohli už iba na jeden protiúder pri Kursku v júli 1943 a potom na východe len ustupovali. Straty vojsk Osi pri Stalingrade predstavovali 841 000 osôb, z toho asi 750 000 mŕtvych, nezvestných a ranených a 91 000 zajatých vojakov. Straty Sovietov boli výrazne vyššie – dovedna 1 129 619 osôb, z toho takmer 480 000 mŕtvych a nezvestných a viac ako 650 000 ranených a chorých vojakov, ako aj vyše 40 000 mŕtvych civilistov. Tieto obete by mali byť pre nás veľkým poučením a trvalou výstrahou.

Sokol s poraneným okom

Dôstojník, vlastenec a organizátor armádneho športu – aj takto by sa dala charakterizovať osobnosť kapitána delostrelectva Pavla Mudrocha (*20. 8. 1910 Sotina pri Senici, +23. 10. 1944 pri Podkriváni).

Pochádzal z národne uvedomelej rodiny. Otca zvolili v roku 1920 za poslanca sociálnodemokratickej strany a brat Ján sa stal významným slovenským výtvarníkom. V roku 1921 bol talentovaný chlapec zapísaný do reálneho gymnázia v Bratislave, kde vstúpil aj do Sokola.

Kordy a korčule

Ako žiak i dorasteneц patrili medzi najhorlivejších cvičencov. V Sokole sa okrem gymnastiky venoval šermu a v zime korčuľovaniu. Po maturite v roku 1930 sa zapísal na lekársku fakultu. Štúdium však musel zo sociálnych dôvodov prerušiť a v roku 1932 nastúpil na prezenčnú službu. Po jej absolvovaní sa v roku 1934 stal ďalej slúžiacim poddôstojní-

Pavol Mudroch ako rozhodca šermu v rozhovore s veliteľom OAP stot. Vojtechom Artimom

kom. Okrem služobného zaradenia sa angažoval ako cvičiteľ. Akútny nedostatok dôstojníkov v rodiacej sa slovenskej armáde znamenal pre Pavla Mudrocha povýšenie do prvej dôstojníckej hodnosti a preloženie k protiletadlovému delostreleckému pluku do Bratislavy. Už v roku 1939 začal spolupracovať s odbojovými skupinami pri organizovaní

ilegálnych prechodov vlastencov z Čiech cez Slovensko na Balkán a do západnej Európy. V roku 1941 ho odvelili na východný front, kde bol ranený črepinou do oka. Po návrate vo Vojenskom domove vo Vysokých Tatrách viedol lyžiarsky výcvik vojenských jednotiek a angažoval sa aj pri zabezpečovaní aktivít športových družstiev Oddielu armádnych pretekárov (OAP). V roku 1942 sa opäť zapísal na lekársku fakultu.

Lekár in memoriam

Kapitán Mudroch neušiel pozornosti nového veliteľa OAP stot. Vojtecha Artima. Oboch spájala najmä láska k šermu. Keď v priebehu roku 1943 výrazne narástol počet športovcov a družstiev v OAP, Artim ho navrhol za svojho zástupcu do funkcie prednostu administratívy. Jeden zo zakladateľov FTVŠ UK Bratislava prof. A. Kuchen absolvoval prezenčnú službu v OAP ako príslušník basketbalového odboru. Na svojho veliteľa spomínal ako na človeka, ktorý v súkromných rozhovoroch dával najavo antifašistické názory.

Kpt. Mudroch patrili do skupiny dôstojníkov zapojenej do príprav SNP. Hoci bratislavská posádka sa do SNP nezapojila a bola odzbrojená, v civilnom oblečení ušiel na povstalecké územie a prihlásil sa na veliteľstve 1. čs. armády v Banskej Bystrici, i keď v Bratislave ostala jeho manželka s dcérkou. Zverili mu delostreleckú jednotku, ktorej pridelili obranu prístupovej cesty k Zvoleňu pri Podkriváni. Pod jeho velením si tu delostrelci vybudovali dobré obranné pozície a poldruha mesiaca kládli odpor nemeckým jednotkám útočiacim z juhu. Dňa 20. októbra 1944 sa začal aj na tomto úseku frontu generálny útok nemeckých vojsk z 18. divízie SS Horst Wessel. V prudkých bojoch pri Podkriváni padol aj Pavel Mudroch. Zasiahla ho črepina z mínometného náboja na pozorovateľni.

Pavol Mudroch cvičí na bradlách VA Bratislava

Jeho ostatky preniesli do Brezovej pod Bradlom, kde ich v novembri 1945 uložili v Pomníku padlých partizánov spolu s ďalšími siedmimi padlými. Symbolicky o dva roky neskôr 10. novembra 1947 promovali Pavla Mudrocha na MUDr. in memoriam.

Peter Bučka

Pohreb Pavla Mudrocha v Brezovej pod Bradlom

MILITARY ENGLISH

INVENTIONS BAPTIZED IN BLOOD

Pripravila: Nadežda Kochmanová • Foto: The Institute of Military History – VHA

Although World War II will be best remembered by the atrocities committed by men; from the purely military point of view, it was a fruitful era **spawning** a number of inventions and **quantum leaps** in technology. Widespread, and often desperate, fighting on the ground, in the air and on the sea led to the development of many new tools, lethal and non-lethal alike. From computers to jet engines, from aircraft carriers to **midget-size** submarines, the war years were marked by a **feverish** race which nation would produce better weapons, faster vehicles and a more advanced technology.

In the initial military encounters, both **warring** sides utilized **leftover** WWI weapons and technology that has changed little since 1920s. Tank designs were among the first tools of war to undergo significant improvements in the first months of WWII. The reasons were obvious: the need for increased speed, mobility, armor and firepower. It is a well-known fact that when Wehrmacht invaded first Benelux and then France in 1940, Allies were caught surprised by the sheer power and agility of German tanks which quickly gained superiority on the battlefield. German tanks were designed as a **stand-alone** platform, unlike their counterparts that were mostly used to support infantry and were equipped with machine-guns largely ineffective against the heavy Panzer tracked vehicles. Plus, all German tanks were equipped with radios, allowing them to communicate with one another throughout battles thus giving them tactical edge, which Allies could not counter. The development of the British Matilda II tank and the fielding of the Russian T-34 and the U.S. Sherman in the later years changed the **equation** somehow.

Faster and precise was the name of the game in the production of small arms as well. Semi-automatic rifles and assault rifles with attachments such as grenade launchers altered close combat effectively. Submachine guns such as the Russian PPSH-41 Shpagin, British Sten, American Thompson and

the German MP40 were used so extensively on the battlefield that they became the symbols of the war. In **maritime** warfare WWII saw the deployment of a totally new class of ships – the aircraft carriers. They were able to do what no other ship before them: project power hundreds of kilometers from the shores of their mother nation. Also, the art of submarining was perfected with the infamous U-boats on one side and the Gato diesel submarines on the other. Anti-submarine warfare saw the development of sonar and the installation of radar on ships and airplanes. However, the service branch that underwent the most dramatic changes was the air force, which saw a **hundredfold** increase in its use throughout the war flying bomber, air superiority and reconnaissance missions. Again, as with the tanks, the German aircraft were initially far superior to anything the Allies could produce. Messerschmitts, Heinkels, Dorniers and Junkers **wreaked havoc** over the battlefield. The British Royal Air Force possessed advanced fighters – Spitfires and Hurricanes –, but these were not designed to attack ground troops, and the small number of planes dispatched to France were destroyed fairly quickly. Subsequently, the Luftwaffe was able to achieve air superiority over France in 1940, giving the German military an immense advantage. It was the Luftwaffe designers who produced the first true turbojet Heinkel He 178 and the first jet fighter Me 262. Towards the end of WWII military jet aircrafts were produced on both sides in large numbers answering the calls for speed, maneuverability and increased flying range.

The **legacy** of WWII scientists and engineers lives on in a number of areas – from rockets to the atomic bomb (the ultimate game changer of WWII), from smart bombs to military helicopters, from guided weapons to mortar, to nerve agents and plastic explosives. Necessity is the mother of all invention, and at no other point in history is necessity greater than in wartime. The downside is that each such invention has to be **baptized** in blood.

QUESTIONS:

1. Čo prekvapilo spojencov počas nemeckého obsadzovania Beneluxu a Francúzska?
2. Aké výhody poskytujú lietadlové lode?
3. Disponovalo Nemecko počas vojny prúdovými lietadlami?

GLOSSARY

- **baptized** /bæp'taɪzd/ – pokrstený
- **feverish** /'fi:vərɪʃ/ – horúčkovitý
- **equation** /'i:kweɪʃən/ – rovnica;
- **hundredfold** /'hʌndrədfəʊld/ – stonásobne
- **leftover** /'left'əʊvə/ – zvyšky, pozostatky
- **legacy** /'legəsi/ – dedičstvo
- **maritime** /'mærɪtaɪm/ – námorný
- **midget-size** /'mɪdʒɪt saɪz/ – trpasličia
- **quantum leaps** /'kwɒntəm li:ps/ – obrovské skoky
- **stand-alone** /stænd ə'ləʊn/ – samostatne stojaci, samostatný
- **spawning** /'spɔ:niŋ/ – plodiaci
- **warring** /'wɔ:riŋ/ – bojujúce
- **wreaked havoc** /'ri:kt 'hævək/ – napáchalo skazu

pplk. PaedDr. PhDr. ThLic. Tomáš Huďa SchP, PhD.

titulárny dekan Akadémie ozbrojených síl
gen. M. R. Štefánika Liptovský Mikuláš

Odpustenie

Svätý otec František nás vyzval, aby sme napriek komplexnosti a značnej vzťahovej relativizácii súčasného sveta boli expertmi v odpustení. Čo teda pre mňa znamená byť profesionálom v odpustení? Ako sa stanem kompetentným v tejto ľudskej schopnosti? Bolo pozorované, že odpustenie je čin, ktorý zahŕňa viaceré aspekty osoby: kognitívne, afektívne, vzťahové a teologické. Nikdy to nie je magické gesto schopné anihilovať utrpenú ujmu: vyžaduje si istý druh uzdravenia pamäti a konfrontáciu so zložitou a záhadnou tou druhého. Nejde o lacný pokus ospravedlniť alebo racionalizovať to, čo sa stalo. Zároveň odpustenie je nevyhnutné pre život; v opačnom prípade zostáva negatívna udalosť trvalo bolestivou. Z psychologického hľadiska je veľmi dôležité nahradenie negatívnych pocitov voči páchatelovi pozitívnymi pocitmi, od opozície k integrácii, až po prevahu kladných stránok jeho osoby. Podľa psychológov nepriaznivé pocity nie sú primárne ako emócie (napríklad strach), ale dočasná, krátkozraká rezonancia subjektívneho hodnotenia udalosti. Zlosť, odpor a nenávisť sú často zásterkou pre iné zvyčajne pozitívne pocity, ktoré subjekt spočiatku považuje za neprijateľné, a preto ich používa spôsobom, ktorý bráni zrelosti a vyváženšiemu zaobchádzaniu so zložitou a bohatou životných skúseností. Teológia ponúka ďalší pohľad. Odpustenie je predovšetkým dar, ktorý ponúka Boh prostredníctvom jedinečnej obety jeho Syna na kríži. On, večné Slovo Otca, svojou bezmocnosťou na kríži ponúka človeku spásu ako Boží dar. Na kríži nastalo veľké zmierenie a Božie odpustenie voči človeku. A keďže sme všetci pozvaní k napodobovaniu Boha – toto jeho odpustenie našich hriechov nesmie a nemôže mať konečnú iba vo vertikále Boh – človek. Odpustenie sa musí transformovať aj do horizontality človek – človek. Človek má prijať poslanie o Božom odpustení a následne ho dynamicky aplikovať voči svojmu blížnemu, za ktorého tiež zomrel Boží syn na kríži. Inak by naša spása bola chápaná individualisticky a bola by v ohrození. Ergo: Boh vám odpustil a preto odpúšťajte. To nie je len gesto; to je životná nevyhnutnosť.

Na rozvalinách vojny

OKUPÁCIA • OSLOBODENIE • OSUDY • OBNOVA

Múzeum Slovenského národného povstania spolu s partnermi organizuje medzinárodnú vedeckú konferenciu, ktorou si chce pripomenúť 80. výročie ukončenia druhej svetovej vojny.

Cieľom konferencie je priblížiť nové poznatky o posledných mesiacoch druhej svetovej vojny a období bezprostredne po jej ukončení kapituláciou Nemecka.

Partnermi podujatia sú Vojenský historický ústav Bratislava, Ústav pamäti národa, Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici a Slovenská historická spoločnosť pri Slovenskej akadémii vied. Konferencia sa bude konať na pôde hlavného organizátora – Múzea Slovenského národného povstania (Kapitulská 23, Banská Bystrica, v dňoch 12. – 13. novembra 2025.) Konferenčnými jazykmi sú slovenčina, čeština a angličtina, simultánne tlmočenie bude počas celého podujatia zabezpečené.

TÉMY PRÍSPEVKOV BY SA MALI ZAMERAŤ (ALE NIE SÚ OBMEDZENÉ) NA NASLEDOVNÉ OKRUHY:

- Pohyb frontu počas oslobodzovania Európy
- Represálie okupačných vojsk
- Zanikajúci režim Slovenského štátu (snaha o mobilizáciu, propaganda namierená proti Povstaniu a spojeneckým silám, rozpad mocensko-represívneho aparátu, atď.)
- Vojenská situácia na území Slovenska na konci druhej svetovej vojny (vojenské operácie, oslobodzovanie, obrana rozpadajúceho sa štátneho aparátu, 1. čs. armády zbor a i.)
- Návraty preživších a perzekvovaných – ich začlenenie do spoločnosti, vyrovnanie sa s traumou, politika štátu voči preživším a ich rodinným príslušníkom, odškodnenie, postoj majoritnej spoločnosti

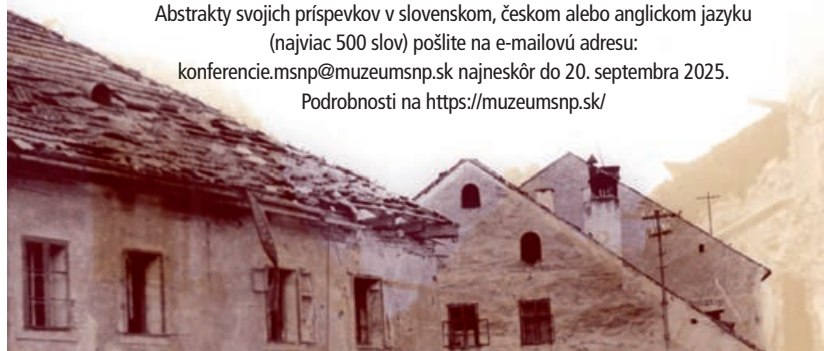
k ich návratom (vyrovnanie sa spoločnosti s informáciami o hrôzach v koncentračných táboroch, pogromy, vyvíjanie sa pasívnych i aktívnych aktérov...)

- Rekonštrukcia po druhej svetovej vojne – obnova každodenného života, administratívy, miest a budov
- Príbehy aktérov posledných dní vojny
- Rok Nula v Európe – povojnový život v období vládneho i administratívneho provizória
- Diplomatické rokovania a osobnosti v pozadí povojnových zmlúv
- Procesy s vojnovými zločincami v Európe i na Slovensku
- Úloha spojeneckých vojsk na oslobodenom území po vojne
- Úprava hraníc povojnovej Európy

Abstrakty svojich príspevkov v slovenskom, českom alebo anglickom jazyku (najviac 500 slov) pošlite na e-mailovú adresu:

konferencie.msnp@muzeumsnp.sk najneskôr do 20. septembra 2025.

Podrobnosti na <https://muzeumsnp.sk/>

OBRANA • Mesačník Ministerstva obrany SR, založený v Clevelande (USA) 1914, obnovený v Bratislave 1993 • Vydavateľ: Ministerstvo obrany SR • Ročník XXXIII.
• č. 5/2025 • Redakčná uzávierka 23. 4. 2025 • Do výroby zadané 25. 4. 2025
• Vedúci oddelenia rezortnej tlače: PhDr. Miloslav ŠČEPKA, tel.: 0960 30 30 37, 0903 820 996, e-mail: miloslav.sceпка@mod.gov.sk • Šéfredaktor: PhDr. Pavol VITKO, tel.: 0960 30 30 38, 0903 820 847, e-mail: pavol.vitko@mod.gov.sk • Redaktorka: Mgr. Zuzana MILDEOVÁ, tel.: 0903 824 187, e-mail: zuzana.mildeova@mil.sk • Tajomníčka redakcie: Mgr. Milena SLEZÁKOVÁ, tel.: 0960 30 30 39, e-mail: obrana@mod.gov.sk • Jazyková úprava: Ing. Eleonóra BUJAČKOVÁ • Grafická úprava: Dáša NEUBAUEROVÁ • Adresa: Mesačník OBRANA, Ministerstvo obrany SR, Námestie generála Viesta 2, 832 47 Bratislava • www.mosr.sk/obrana/
• © Ministerstvo obrany SR, IČO: 30845572, EV 412/08, ISSN 1336-1910 • Neoznačené texty sú z tlačového servisu MO SR a OS SR • Neoznačené obrázky sú z archívu MO SR a OS SR
• NEPREDAJNÉ

MIESTO PRE PSYCHOLÓGA

kpt. Mgr. Emília Kinská
psychologička Veliteľstva vojenského
zdravotníctva OS SR Ružomberok

Obrana...

...je dnes často skloňovaný pojem. Dovolím si predpokladať, že väčšina čitateľov časopisu *Obrana* bežne nie je vystavená útoku, ktorého výsledkom by bol zlomený nos, vybitý zub alebo modrina pod okom. Vysoko pravdepodobné však je, že s útokmi vo forme kritiky, necitlivosti, podpichnutia ega či iného diania spojeného s prežívaním negatívnych emócií sa stretávame denne.

Bojové umenie psychiky sa kultivuje v priebehu vývinu človeka a obranné mechanizmy, ktoré si priblížime, sú v dospelosti také zrelé, ako zrelá je osobnosť. To napovedá, že človek môže v situáciách ohrozenia svojej duševnej integrity reagovať primerane, neprimerane a v rôznej intenzite. Nezrelé obrany ega sú v čase vyrovnávania sa so stresom neúčinné, dokonca kontraproduktívne. **Projekciu** môžeme vnímať ako premietanie svojich vlastných nedostatkov a pripisovanie ich druhému (zablatený človek pozerajúci sa do zrkadla vidí špinavé zrkadlo, nie seba). **Regresiou** je upadnutie do detskej bezmocnosti a čakanie na záchrancu bez hľadania možnosti, ako sa s útokom vyrovnáť. **Popretie** je snaha nevidieť problém. **Štiepenie** je tendencia vidieť veci len ako veľmi pozitívne, alebo veľmi negatívne (bez spektra medzi tým). **Agovanie** je ako výbuch sopky, keď nahromadené emócie prudko vytrysknú namiesto toho, aby boli postupne spracované a uvoľnené. **Acting-out** si možno predstaviť ako taliansku domácnosť (letí tanier o stenu namiesto toho, aby človek povedal, že ho niečo trápi).

Zrelé obranné mechanizmy sú napríklad **sublimácia**, čo je premena negatívnej emócie na niečo užitočné, napríklad hnev pomôže rýchlejšie

PERSONÁLNY ÚRAD OS SR
v Liptovskom Mikuláši
ODDELENIE VÝCHOVNÝCH A KULTÚRNYCH ČINNOSTÍ

CELOREZORTNÉ SÚŤAŽNÉ PREHLIADKY

FotoAtak 2025
Kategoríe: 1. Ozbrojené sily vo fotografii
2. Voľná tvorba

Galéria MIL 2025
Kategoríe: 1. Maliarstvo, sochárstvo
2. Užitkové umenie
3. Detská tvorba

Uzávierka súťažných prehliadok 12. september 2025

Mediálni partneri: **OBRANA** osveta.mil.sk
personal.mil.sk

narúbať drevo na opekanie. **Anticipácia** je učenie sa z minulosti a dobré predvídanie budúceho diania vrátane prípravy na podobné prekážky. **Racionalizácia** je hľadanie rôznych alternatív zmyslu aj negatívnej udalosti a na rebríčku kraluje humor, ktorý vie výborne presmerovať myseľ od stresujúcej udalosti, smiech znižuje napätie, sprostredkuje odstup od situácie a zlepšuje sociálne vzťahy.

Ministerstvo obrany Slovenskej republiky
Vás pozýva na 7. ročník **Veteránskeho výstupu**
na Ďumbier a Chatu M. R. Štefánika

14. júna 2025

Tešíme sa na Vás!

PROGRAM: O 8.00 h odchod z parkoviska Trangoška P2 - výstup k Chate M. R. Štefánika - tiché položené venca pri pamätníku SNP pri Chate M. R. Štefánika - výstup na Ďumbier a späť.

Od 13.00 h na parkovisku Trangoška P2 Vás bude čakať veteránsky guláš a propagačné predmety.

POZNÁMKA: Podujatie sa uskutoční na chránenom území Národného parku Nízke Tatry, preto sú všetci účastníci výstupu povinní dodržiavať právne predpisy na úseku ochrany prírody a krajiny a Návštevný poriadok Národného parku Nízke Tatry.

KONTAKT: 0960 322 752, 0903 824 014

HOREZZA, a. s.

HOTELOVÉ, REKREAČNO - ZDRAVOTNÍCKE ZARIADENIA

RODINNÁ REKREÁCIA V CHORVÁTSKU

**SPOLOČNOSŤ HOREZZA, A.S., PRINÁŠA
V LETE 2025 NOVINKU - RODINNÚ
REKREÁCIU PRI MORI V CHORVÁTSKU!**

Apartmány Porto Samaria sa nachádzajú v meste Trogir, v časti Seget Donji, 100 m od pláže. Sú určené najmä pre rodiny s deťmi, čomu je prispôsobené rozdelenie i vybavenie apartmánov (pevné lôžka a rozkladacie pohovky). Rekreačné zariadenie Porto Samaria ponúka 13 apartmánov, (každý z nich disponuje vlastnou kuchyňou a kúpeľňou), bazén a reštauráciu.

Pobyty sú v týždňových turnusoch, vždy od stredy do stredy a zahŕňajú ubytovanie, stravu vo forme polpenzie, parkovanie, prístup k WiFi. Hostia majú k dispozícii slnečníky a ležadlá pri bazéne. Doprava je individuálna (autom, letecky). Najbližšie letisko je v meste Split (asi 13 minút od zariadenia autom).

Záujemcovia o rodinnú rekreáciu v Chorvátsku majú na výber termíny od júna do polovice septembra 2025. Prvý turnus sa začína 4. 6., posledný 10. 9. 2025.

V prípade záujmu o rekreáciu v Chorvátsku možno žiadať prostredníctvom Vojenského úradu sociálneho zabezpečenia.

VIAC INFORMÁCIÍ NÁJDETE NA WWW.VUSZ.SK

RÝĽ' E 00901

Múzeum Slovenského národného povstania začalo písať svoju históriu pred sedemdesiatimi rokmi. Prvá expozícia bola otvorená v priestoroch Mestského hradu v Banskej Bystrici, no pre inštitúciu bol potrebný samostatný a reprezentatívny priestor.

V 60. rokoch sa preto rozhodlo o výstavbe novej budovy, ktorá by slúžila nielen ako múzeum, ale aj ako pamätník pripomínajúci zlo-mové udalosti rokov 1938/45. Budovu situovali neďaleko hlavného námestia v Banskej Bystrici. Jej slávnostné otvorenie sa uskutočnilo 29. augusta 1969 pri príležitosti 25. výročia vypuknutia povstania.

Slávnostný výkop

Jednou z hlavných úloh Múzea SNP je zbierať, uchovávať a prezentovať pred-mety, ktoré súvisia so Slovenským národným povstaním. Zbierkový fond múzea obsahuje viac ako 15-tisíc pred-metov rôzneho charakteru. Medzi zau-jímavé exponáty patrí vojenské lietadlo Lisunov Li-2, ktoré je najväčším zbier-kovým predmetom múzea. Okrem neho tu nájdeme aj menšie, no nemenej vý-znamné predmety, ako sú odznaky, gombíky či mince.

Zbierkový fond múzea neslúži len na pripomínanie udalostí z rokov 1938/45, ale aj na zaznamenávanie histórie samotného múzea a jeho výstavby. Medzi takéto výnimočné predmety patrí aj zbierkový predmet s evidenčným číslom E 00901 – rýľ, ktorým bol uskutočnený prvý symbo-lický výkop na mieste budúceho pa-mätníka. Uskutočnil sa 30. augusta 1964 počas slávnostného zhromažde-nia, ktoré bolo súčasťou niekoľkodňo-

vých osláv 20. výročia Slovenského národného povstania. Prvý symbo-lický výkop vtedy vykonal prvý tajomník Ústredného výboru Komunistickej strany Slovenska Alexander Dubček. Medzi prítomnými bol aj prvý tajom-ník ÚV KSSZ Nikita Sergejevič Chruščov. Po slávnostnom akte bol rýľ pre-radeneý do zbierkového fondu. Dodnes pripomína nielen začiatok výstavby múzea, ale aj samotného Alexandra Dubčeka – významnú osobnosť slo-venských dejín.

Po jari prišla zima

Alexander Dubček bol nielen politic-kou postavou, ale aj priamym účast-níkom Slovenského národného po-vstania. V 60. rokoch sa stal jednou z najvýznamnejších tvárí reformného hnutia, známeho dnes aj ako Pražská jar. Práve v období výstavby múzea bol považovaný za nádej československé-ho socializmu s ľudskou tvárou. Rýľ, ktorým Dubček odštartoval výstavbu pamätníka, je preto viac než len obyčaj-ným pracovným nástrojom – je symbo-lom nádeje a zmien, ktoré ľudia v tom čase očakávali.

Osud však zamiešal karty. Po uda-lostiach augusta 1968 a invázii vojsk Varšavskej zmluvy bol Alexander Dubček odsunutý do úzadia. V aprí-li 1969 ho odvolali z funkcie prvého tajomníka Ústredného výboru Komu-nistickej strany Československa. Od

apríla do októbra 1969 pôsobil ako predseda Federálneho zhromaždenia. Keď sa 29. augusta 1969 konalo sláv-nostné otvorenie Múzea SNP, Dubček už nesedel v prvých radoch medzi najvýznamnejšími hosťami. Naprie-k tomu rýľ z roku 1964 zostal v zbier-kach múzea ako tichý svedok nielen výstavby pamätníka, ale aj politických zmien, ktoré nasledovali.

Bojoval v SNP

Zbierkový predmet rýľ – E 00901 má nielen historickú, ale najmä symbo-lickú hodnotu. Prepája odkaz Alexandra Dubčeka, Múzea SNP a Slovenského národného povstania, na ktorom sa Dubček aktívne zúčastnil. Bojoval ako povstalecký vojak v oblasti Hornej Ní-ry, kde bol dokonca dvakrát zranený. Jeho brata Júliusa zastrelila nemecká hliadka necelé štyri mesiace pred oslo-bodením.

Alexander Dubček počas svojho ži-vota dôsledne presadzoval hodnoty a princípy Povstania a partizánske-ho hnutia, čo symbolicky vyjadril aj pri prvom výkope stavby Múzea SNP. Budova múzea sa tak stala nositeľom historickej pamäti s poslaním neustá-le pripomínať významné dejinné uda-losti slovenských dejín. A najmä cenu mieru a slobody.

Mgr. Lukáš Volentier, PhD.
Múzeum SNP Banská Bystrica

Generál Erwin Rommel ako veliteľ Afrikakorps

Boje v severnej Afrike

11. júna 1940, len jedenásť dní pred kapituláciou Paríža, vyhlásil taliansky diktátor Benito Mussolini vojnu Veľkej Británii a Francúzsku.

Vstup do vojny po boku Nemecka priniesol ohrozenie britských dŕžav v Stredomorí a Severnej Afrike, teda logisticky strategických trás prepravy ropy z oblasti Perzského zálivu. Po úspešnom ukončení bojov v Európe padlo v Ríme rozhodnutie o využití talianskej kolónie v Líbyi ako nástupného priestoru proti Egyptu. Mussolini si od operácie sľuboval rozšírenie dŕžav na čiernom kontinente, aj prerušenie britskej logistiky. Útočiacie talianske jednotky však dokázali v septembri 1940 obsadiť len asi stokilometrový úsek, pričom decembrová britská protiofenzíva ich zatlačila o vyše 800 km späť do Líbye. Do februára 1941 útočiacie britské jednotky rozbili 9 talianskych divízií a zajali približne 130 000 vojakov.

Afrikakorps

Na základe Mussoliniho žiadosti rozhodol Adolf Hitler o nutnosti pomôcť svojmu spojencovi a vytvorení Afrického zboru (Afrikakorps). Jeho súčasťou sa v hlavnom meste Líbye Tripolise vylodili vo februári 1941. Veliteľ zboru generál Erwin Rommel už po krátkom čase nariadil vykonať prieskum bojov, počas ktorého takticky prevýšil britské jednotky v dôsledku ich slabšej koordinácie medzi tankmi a pechotou. Od začiatku ofenzívy 24. marca do 13. apríla 1941 dokázali nemecké a talianske vojská vytlačiť príslušníkov britskej armády a jednotiek Commonwealthu späť k egyptským hraniciam, s výnimkou obkľúčeného, opevneného a po mori zásobovaného mesta Tobruk, ktoré bránila austrálska 9. divízia a od 24. októbra 1941 aj pris-

lušníci 11. československého pešieho práporu.

18. novembra 1941 začal nový veliteľ britských síl na Blízkom východe gen. Sir Claude Auchinleck protiútok. Rommela, ktorý sám začal ofenzívu proti Tobruku, tým zaskočil. V zmätenej situácii sa Nemci pokúsili o protiútok smerom na Egypt, avšak v dôsledku logistických problémov neuspeli a pod tlakom britských síl opäť ustúpili. Obkľúčenie Tobruku sa skončilo 7. decembra 1941.

El Alamein

Vojská Osi začali novú ofenzívu v januári 1942. V máji a júni 1942 porazili britskú 8. armádu v bitke pri Gazale, v krátkom čase obsadili Tobruk a nemecko-taliansky nápor sa obrancom podarilo zastaviť až v júli 1942 počas prvej bitky pri

El Alameine, len asi 140 kilometrov od egyptskej Alexandrie.

Nový veliteľ brániacej sa armády gen. Bernard Montgomery sa po svojom menovaní sústredil na doplnenie a výcvik príslušníkov. Po získaní prevahy nad protivníkom začal 24. októbra 1942 britský úrok proti pozíciám nemeckých a talianskych vojsk. Útočiacie jednotky 4. novembra prerazili obranu a otvorili niekoľkokomesačnú ofenzívu, korunovanú pádom Tripolisu v marci 1943 a postupom do Tuniska. Súčasne sa 8. novembra 1942 americké a britské jednotky vylodili v Maroku a po dohode o pokoji zbrani s tamojšími francúzskymi jednotkami začali s útokom na Tunisko od západu. Boje trvali až do 13. mája, keď sa v hlavnom meste spojencom vzdalo približne 250 000 nemeckých a talianskych vojakov, ktorých kapitulácia znamenala definitívnu porážku Osi v Afrike.

Československá stopa

11. čs. peší prápor – Východný vznikol v roku 1940 z približne 200 dobrovoľníkov, pôvodne slúžiacich vo francúzskych ozbrojených silách. Jednotku postupne posilnili ďalší dobrovoľníci, ako aj čs. vojaci prepustení z internácie v Sovietskom zväze, ktorí sa ešte v roku 1939 v Poľsku pripojili k bojom proti Nemcku. Československí vojaci sa v Tobruku podieľali na obrane západného sektora, kde držali reťazec Talianmi vybudovaných skalných a betónových pevností. Počas bojov tu padlo 14 príslušníkov práporu a desiatky vojakov utrpeli zranenie. Na počesť účasti čs. vojakov pri obrane Tobruku je 24. október pamätným dňom Ministerstva obrany Českej republiky. Príslušníkom práporu sa stal aj bratislavský rodák Imrich Lichtenfeld, zakladateľ sebaobrány krav maga; bojov o Tobruk sa však nezúčastnil.

Mgr. Matej Medvecký, PhD.

Vojenský historický ústav

Foto: VHÚ

Príslušníci 11. čs. pešieho práporu Východného

Bojová zástava 11. čs. pešieho práporu Východného

V priebehu druhej svetovej vojny sa so vznikom prvých čs. jednotiek v zahraničí začala formovať aj nová vojenská symbolika, ktorá úzko nadväzovala na tradície medzivojnovkej republiky. Vďaka jednotnému veleniu, ktoré zabezpečovala čs. exilová vláda v Londýne na čele s ministerstvom národnej obrany, sa obnovila aj tradícia vzniku a používania čs. bojových zástav jednotného vzoru.

Ich symbolika bola však rozšírená o ďalší rozmer – túžbu po víťazstve a slobode a boj za samostatnosť českého a slovenského národa.

Zrod v Palestíne

Jedným z oficiálnych vojenských i politických centier čs. zahraničného odboja sa po roku 1940 stal Stredný východ. Po porážke Francúzska koncom júna 1940 bolo presunutých 206 čs. dobrovoľníkov zo Sýrie do Palestíny, ktorá bola britským mandátnym územím. Tu sa v tábore As-Sumayriyya začali vojensky organizovať a následne v júli boli presunutí do tábora Gedera neďaleko Tel Avivu. V novembri 1940 prebehla reorganizácia čs. jednotiek a rozkazom Čs. vojenskej misie na Strednom východe tu bola zriadená Čs. vojenská skupina, v rámci ktorej mal pôsobiť 11. čs. peší prápor – Východný a Čs. výcvikové stredisko – Východné.

Veliteľom práporu bol menovaný pplk. Karel Klapálek. Prápor najprv plnil úlohy výcviku, koncom februára 1941 bol premiestnený do Sidi Bishr v Egypte, neskôr do Agami, kde mal za úlohu strážiť zajatých talianskych zajatcov a strážiť prístav v Alexandrii, neskôr sa podieľal aj na strážení poľných letísk

pri Marsa Matruh. Koncom júna 1941 bol odoslaný do Sýrie, kde sa zúčastnil bojov britských vojsk proti francúzskej Cudzineckej légii, ktorá zostala lojálna vichystickej vláde, tiež vykonávali strážnu službu na sýrsko-tureckom pohraničí.

Boje v Sýrii, Egypte a Líbyi

V októbri 1941 sa prápor presunul k Tobruku (v dnešnej Líbyi), kde bol podriadený poľskej brigáde karpatských strelcov a s ktorou sa podieľal na obrane západného sektora. Neskôr bol presunutý pod velenie anglickej pešej divízie, od roku 1942 bol začlenený do zostavy indickej pešej divízie. V apríli 1942 bol prápor presunutý do Palestíny, kde bol reorganizovaný na 200. ľahký protiletadlový pluk, ktorý sa neskôr podieľal na protiletadlovej ochrane prístavu v Haife, letiska v Bejrúte a Alexandrii, od roku 1943 sa podieľal aj na protiletadlovej ochrane prístavu v Tobruku a neďalekých letísk. V júli 1943 bola jeho úloha ukončená a jednotka sa presunula do Veľkej Británie, kde bol pluk 26. augusta rozpustený a jeho vojaci boli začlenení do Československej samostatnej obrnenej brigády vo Veľkej Británii.

Obliehanie Dunkerque

Bojová zástava 11. čs. pešieho práporu Východného bola jednotke už medzičasom reorganizovanej na 200. ľahký protiletadlový pluk, odovzdaná počas slávnosti 15. júna 1942 na základni Bath Galim v Haife za účasti čs. ministra národnej obrany div. gen. Sergeja Ingra. Bojovú zástavu venoval Čs. Červený kríž v Palestíne. Ministrovi ju odovzdala nevesta vysokého komisára pre Palestínu a Transjordánsko Sira Harolda Alfreda MacMichaela, aby ju ten potom odovzdal veliteľovi pluku.

Po ukončení vojnových operácií bola zástava spolu s plukom prepravená do Veľkej Británie, kde ju po reorganizácii a začlenení pluku do čs. samostatnej obrnenej brigády prevzal jeho motorizovaný prápor a zástava sa tak stala symbolom celej brigády, ktorá sa preslávila pri obliehaní Dunkerque. Po návrate do Československa v máji 1945 bola uložená vo VHÚ Praha. Replika, ktorú vyrobila pre múzejné účely firma Velebný & Fam, s. r. o., v Ústí nad Orlicí, sa nachádza v zbierkach Vojenského historického múzea Piešťany od roku 2009.

Text a foto: PhDr. Viera Jurková
Vojenský historický ústav – VHM Piešťany

vojenský čin roka 2024

